

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA FRĂMÎNTĂRILOR ȚĂRANEȘTI DIN MOLDOVA ÎN PREAJMA ȘI ÎN TIMPUL ANULUI REVOLUȚIONAR 1848—1849. STRĂMUTAREA LOCUITORILOR

de GH. PLATON

Întreaga epocă a Regulamentului Organic — care a generat contradicții de nereconciliat — a fost frământată de puternice mișcări populare. Legiuirea, adaptând sistemul feudal noului stadiu al dezvoltării economice, a înzestrat statul, în același timp, cu mijloace mai eficiente de constrângere, făcându-l mai apt în exercitarea funcției sale repressive. Dar, în mod obiectiv, prin acțiunea legilor istorice, echilibrul pe care clasa feudală îl realizase și pe care-l credea trainic a fost rupt. Ruptura s-a produs în preajma și în timpul anului revoluționar 1848—1849 și restabilirea unui nou echilibru pe vechea bază nu mai era cu putință. Dacă frământările cuprinse între anii 1832—1846 au subminat temeliele feudale fără să producă însă fisuri vizibile — ele reprezentând mai mult acumulări de natură cantitativă — împrejurările din anii care fac obiectul atenției noastre au determinat, am putea spune, un salt calitativ care-și găsește substanța nu numai în creșterea în amploare a luptei maselor, ci, mai ales, în efectul acesteia asupra structurii feudale însăși.

Formele de manifestare a luptei maselor, în etapa pe care o analizăm, au fost multiple și variate: de la jalbe, formă primară a protestului popular, pînă la acțiuni deschise de răzvrătire directă, uneori organizată, împotriva exploatării.

În lucrarea de față ne propunem să stăruim doar asupra acelei forme reprezentată de fuga sau strămutarea locuitorilor în interiorul Moldovei, care a avut cea mai largă răspîndire și, prin amploarea și consecințele sale, a afectat, după părerea noastră, în modul cel mai serios, feudalismul în general și statul feudal, în diversele sale compartimente, în special.

Condițiile impuse țăranilor prin Regulamentul Organic au provocat, în întreaga perioadă în care această legiuire s-a aplicat, puternice frământări sociale. Cea mai răspîndită formă, caracteristică epocii, a fost fuga. Deși această formă de manifestare a luptei de clasă are un caracter mai mult pasiv, ea a avut totuși un rol însemnat în slăbirea

bazelor feudalismului, mai ales, prin permanența și amploarea sa. În primul rând, fluctuația continuă a locuitorilor de la un loc la altul sau fuga peste hotare a întretinut și accentuat criza financiară în care se zbătea statul feudal¹ și a adâncit mizeria maselor de contribuabili, constrinși, dat fiind sistemul feudal de impunere și percepere a dărilor, să plătească și datoriile celor fugiți. Fenomenul ca atare, fiind generat de criza sistemului feudal, a contribuit la adâncirea acesteia și prin faptul că a permis, în anumite limite, dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură. În același timp, deși perioada care o studiem prezintă anumite particularități, fuga țăranilor de boieresc, de obligațiile feudale în general, a contribuit, în anumită măsură, la popularea orașelor și țărgurilor, la dezvoltarea activității comerciale și meșteșugărești a acestora. Deși înapoierea economică a țării n-a permis consecințe direct proporționale cu amploarea fenomenului, adică, mai precis, deși relațiile capitaliste nu s-au dezvoltat într-o măsură egală cu proporțiile atinse de procesul de strămutare, totuși dezechilibrul intern provocat și întretinut de strămutări a contribuit la coacerea premiselor proprii situației revoluționare, demonstrând, în același timp, incapacitatea regimului feudal de a se adapta noilor condiții istorice.

În privința dispozițiilor cu privire la strămutare, în fapt, Regulamentul Organic nu aduce nimic nou. El consacră, deși într-o manieră ambiguă, legarea țăranilor de pământ impusă de noua orientare a gospodăriei moșierești în urma desființării monopolului economie otoman. Articolul 124 legiferează o procedură care, în practică, se aplica și mai înainte

Așezământul lui Mavrocordat din 1749, cel puțin în această privință, marcase un punct de cotitură în domeniul relațiilor agrare. El desființează dependența personală care, în perioada de trecere spre noua etapă de destrămare a feudalismului, ajunsese la o asemenea dezvoltare încât țăranii vecini, în fapt, dat fiind tratamentul care li se aplica, fuseseră asimilați robilor.

Desființarea dependenței personale însă nu a urmărit, în același timp, și eliberarea țăranilor. Dimpotrivă, sarcinile feudale s-au menținut, au fost determinate într-o manieră mai precisă, iar legăturile cu stăpînii de moșii au fost stabilite prin intermediul pământului, din posesiunea căruia decurgeau obligațiile de natură feudală. Dependența

¹ Calamitățile naturale și consecințele acestora au contribuit la ruina economică a țăranilor care constituiau principala masă de contribuabili. Imposibilitatea multora dintre țărani de a-și achita birul, ca și evaziunea fiscală provocată de strămutări, pribegiri sau epidemia de holeră, au adâncit, mai ales în cursul anului 1848, criza financiară a statului feudal. Lucrul acesta era firesc în condițiile în care principalul venit al statului era realizat prin impozite. Astfel, din suma de 12.066.509 lei și 90 bani, care constituia totalul veniturilor pe anul 1818, 7.813.995 lei proveneau din impozite. Din bugetul Moldovei pe anul 1848 se constată că din totalul sumei ce revenea asupra categoriilor impozabile, au intrat în Vistierie doar 6.667.885 lei și 26 bani, suma de 1.146.109 lei fiind trecută la rămășițe. Marginal, în document, se face observația că „mortalitatea de epidemia holerii au adus scădere din suma însămnată în bugetul aceluia an”. (Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 491, f. 11—18).

personală a fost înlocuită cu cea reală. Hrisovul prevede limpede că : săteanul „din șat nu este volnic ca să iasă... și de unde va ieși să se dea la urmă“¹.

Interesează mai puțin, în legătură cu problema care ne preocupă, considerentele care l-au determinat pe domnitor să emită hrisovul. A avut în vedere — ca și în cazul ansamblului general de așezăminte ce-i aparțin — interese de natură fiscală sau, ca reprezentant al clasei sale și în conformitate cu interesele acesteia, intuind necesitatea măsurii a legiferat-o? Importante sînt, oricare ar fi explicațiile în legătură cu geneza actului, consecințele legiferării.

În condițiile de la jumătatea secolului al XVIII-lea, dispoziția cu privire la legarea țăranilor de pămînt, prin interzicerea dreptului de strămutare, nu constituia decît un deziderat. Aplicarea practică era legată de o serie de condiții care nu erau încă suficient de coapte. Hrisovul din 1794 crease doar premisele care urmau să fie dezvoltate în viitor.

Dezvoltarea economiei de schimb în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decade ale secolului imediat următor a avut drept consecință transformări corespunzătoare și în structura domeniului feudal care tînde să se adapteze tot mai mult producției de mărfuri. Paralel cu constituirea și dezvoltarea rezervei feudale, cu limitarea dreptului de folosință al țăranilor, cu înmulțirea obligațiilor în muncă ale acestora, precum și cu încercările de transformări corespunzătoare în regimul juridic al proprietății, s-a accentuat și procesul de legare din ce în ce mai completă a țăranilor de pămînt, s-a întărit deci dependența reală. Principiul stabilit doar teoretic în hrisovul din 1749, în urma unei evoluții de jumătate de secol, timp în care se creaseră unele condiții favorabile, putea, la începutul secolului al XIX-lea, să se realizeze practic. Modul în care s-au creat condițiile și s-a pregătit terenul în acest sens se reflectă clar din documentele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mai cu seamă din așezămintele domnești.

În lipsa unei dispoziții exprese cu caracter obligatoriu — cea din actul din 1749 neputînd fi invocată — legarea țăranilor de moșii se realiza, în general, prin mijloacele curente de constrîngere. Necesitatea pentru stăpînii de moșii a unei astfel de dispoziții este exprimată concret în cererea boierilor moldoveni, adresată domnitorului la începutul anului 1803, de a se interzice dreptul de strămutare a țăranilor². Dezideratul boieresc își găsește realizarea practică abia în 1827 cînd, în

¹ D. C. Sturdza — Scheeanu, *Acte și legiuri privitoare la chestia țărăneasă*, seria I-a, vol. I, Buc. 1907, p. 22.

² La 15 aprilie 1803, M. Moruzi, în urma cererii boierilor de a se da o lege „că țăranii să nu poată a se muta de pe o moșie pe alta“, dispune ca aceștia să se consulte între dînșii „...și socotind chipurile cuviincioasă care se cade a se pune în lucrare spre paza nestrămăturii țăranilor de la o moșie la alta, cum și pentru acei care la moșiile ce se află șezători sînt strîmtoriți și n-au loc îndestul de hrană și nevoia îi silește a se muta la moșii mai largi... După cum veți socoti, după toată cuviința a se urma, prin anafora să faceți arătare pe larg...“ (Arh. St. Iași, Documente, Pachet 416, doc. nr. 27).

împrejurările cunoscute, Ioniță Sandu Sturza, domnitorul Moldovei, prin „Sobornicescul hrisov“, legiferează, printre altele, și legarea țărănilor de pământ într-o manieră categorică, fără nici o clauză, strămutarea depinzând exclusiv de învoirea stăpînului¹. Regulamentul Organic, inserînd dispoziția în cuprinsul capitolului III secția a VII-a, fixează, în același timp, și condițiile care permit și în care se poate efectua strămutarea precum și procedura ce trebuia urmată².

Condițiile cu privire la strămutare incluse în noua legiuire sînt cunoscute și nu găsim necesar să stăruim asupra lor. S-a precizat, de altfel, că „legarea clăcașilor de moșie constituie cheia de boltă a întregului sistem“, această legătură fiind „sanționată prin dreptul de urmărire“³. Trebuie să reținem însă cîteva fapte. Regulamentul nu interzicea dreptul de strămutare, ci numai îl îngredea. În acest sens, în raport cu „Sobornicescul hrisov“ din 1827, cel puțin pe plan teoretic, dispoziția era în avantajul țărănilor. În primul rînd, strămutarea, atunci cînd erau respectate condițiile incluse în lege, se putea face și fără învoirea proprietarului moșiei. În al doilea rînd, articolele referitoare la condițiile strămutării nu conțineau nici o clauză potrivit căreia cei strămutați fără respectarea prevederilor legale trebuiau aduși în mod necondiționat la urma lor. În afară de aceasta, autorităților administrative le revenea sarcina, pentru a evita evaziunea fiscală, desigur, să intervină în reglementarea tuturor problemelor legate de strămutare și deciziunile finale, atunci cînd era vorba de interesele fiscului, puteau fi date chiar împotriva celor ale proprietății.

Este incontestabil faptul că, în practică, dreptul de strămutare pe care Regulamentul îl recunoștea țărănilor era iluzoriu. Dispoziția se încadrează organic în totalitatea măsurilor prin intermediul cărora boierii au transformat legiuirea într-un instrument al dominației lor de clasă. Adaptînd statul la noile condiții create în urma tratatului de la Adrianopol, Regulamentul l-a întărit în același timp și în capacitatea de a exercita mai eficace funcția sa represivă. Convingerea aceasta, confirmată de fapte, a permis inserarea în textul legii a stipulațiilor cu privire la reducerea pămîntului acordat spre folosință și la înmulțirea nemăsurată, prin intermediul nartului, a obligațiilor în muncă ale țărănilor. Marile mișcări populare care au deschis epoca regulamentară în Moldova au fost înăbușite. Aparatul represiv și-a dovedit eficiența și justificarea practică. Dar, dacă acesta putea acționa eficace în cazurile curente de nesupunere și de răzvrătiri spontane, era total incapabil să facă față acelei forme a luptei maselor reprezentată prin fuga locuitori-

¹ În documente se preciza că locuitorii „...nu pot avea voe a să rădica fără voia stăpînului și pururea fugarii de acest fel... să fie aduși la urmă și certați...“. (D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, p. 68).

² *Ibidem*, p. 124—125.

³ A. și G. Oțetea, *Țăranii sub regimul Regulamentului Organic*, în „Studii și articole de istorie“, vol. I, Buc 1956, p. 147—148.

lor. Neputința aceasta, oglindită în însuși textul legiurii, s-a verificat practic în întreaga perioadă în care s-a aplicat Regulamentul. Incapabilă de a stăvili strămutarea sau pribegirea locuitorilor, ocirmuirea, încă de la început, a fost nevoită să facă concesii. Pe această linie se plasează atît măsurile cu privire la unele ținuturi de margine, în care dispozițiile Regulamentului nu s-au aplicat decît tîrziu, cît și acțiunea în cazurile izolate de strămutare după norme care variau în raport cu împrejurările.

Încă de la început, dispozițiile legale cu privire la strămutare au rămas literă moartă. Aceasta pentru că în întreaga epocă a Regulamentului Organic forma cea mai răspîdită a luptei maselor a constituit-o fuga. Masele au intuit, și experiența luptelor revoluționare verificase acest lucru, că în cazul strămutărilor, mai ales cînd acestea erau continui și ample, aparatul represiv al statului precum și acel de care dispuneau boierii erau neputincioase. De aceea, s-au servit de acest mijloc, atît pentru a rezolva — în măsura în care se putea găsi o rezolvare — situația grea în care se aflau, cît și pentru a exercita presiuni în vederea îmbunătățirii condițiilor de trai. În toate jalbele, aproape fără excepție, țaranii avertizează autoritățile că, în cazul în care cererile lor nu vor fi satisfăcute, se vor strămuta.

Prevenirea strămutărilor prin concesii făcute țăranilor, prin presiuni exercitate uneori asupra proprietarilor și arendașilor, precum și prin întărirea și extinderea sistemului de răspundere solidară, în virtutea căreia țăranii înșiși trebuiau să suplinească și să execute funcțiile represive, a fost o preocupare constantă a ocirmuirii.

Amploarea procesului de strămutare în epoca Regulamentului Organic reflectă, pe de o parte, condițiile grele impuse țăranilor prin dispozițiile noii legiuri și, în același timp, este o dovadă a faptului că efortul principal al maselor a fost îndreptat împotriva verigilor celor mai slabe ale statului feudal.

În afara condițiilor obiective, caracteristice epocii regulamentare, foametea și mizeria, accentuate de calamitățile naturale, precum și împrejurările proprii perioadei cuprinsă între anii 1846 și 1849 au determinat o intensificare considerabilă a procesului de strămutare. Părăsirea locuinței reprezenta, în foarte multe din cazuri, nu un simplu act de protest împotriva exploatării, ci o încercare, cea extremă, de salvare a vieții.

Este dificil să exprimăm oifric proporțiile fenomenului. Datele care ne stau la dispoziție ne oferă doar posibilitatea de a le sugera. Deoarece materialul documentar, de arhivă, referitor la această problemă este incomplet, lipsurile cele mai mari fiind tocmai pentru anul 1848, pe baza datelor parțiale am întocmit o listă în care sînt înșirate — pentru exemplificare — pe ani, satele la care sînt semnalăți cei mai mulți locuitori strămutați. Am trecut peste acele localități în care sînt menționați pînă la 10 locuitori strămutați. Includerea și a acestora ar fi în-

semnat, în fond, înșirarea tuturor satelor din cuprinsul Moldovei. De asemenea, pe baza prelucrării și grupării datelor cuprinse în unele însoțite cu conținut special, am alcătuit un tabel din care se desprinde numărul locuitorilor de toate categoriile strămutați din sau în ținuturile Suceava, Fălcui și Roman, în anii 1846, 1847 și 1849¹. Datele sînt de parte de a fi complete². Ele sînt totuși suficiente pentru a ne forma o imagine generală.

Cînd luăm în discuție strămutarea locuitorilor ca fenomen care se încadrează firesc în lupta maselor împotriva exploatării feudale, nu trebuie să pierdem din vedere variatele și complexe consecințe pe care fenomenul le-a avut asupra vieții interne în general. Am notat mai sus și revenim aici pentru a preciza că, dat fiind amploarea cu care s-a manifestat, strămutarea a constituit o însemnată formă a luptei maselor care a afectat structura statului feudal în particular și feudalismul în general, creînd premise favorabile, în anumite limite, dezvoltării relațiilor de producție capitaliste. Aceste consecințe de natură generală nu rezultă numai din expresia numerică cu care putem reprezenta intensitatea procesului. Cu alte cuvinte, loviturile date feudalismului în general nu sînt direct proporționale cu numărul locuitorilor strămutați. Raportul cantitativ nu exprimă, prin el însuși, decît într-o manieră generală, pur teoretică, măsura în care au fost afectate bazele feudalismului. Pentru a înțelege just eficacitatea acestei forme de manifestare a luptei maselor trebuie să avem în vedere întregul complex de implicații pe plan intern.

Exploatarea, foametea cronică și mizeria în care se zbăteau masele, toate generate și accentuate de regimul feudal ajuns în ultimul stadiu de descompunere, au provocat deplasări masive ale populației în interiorul țării sau peste hotare. Extinderea fenomenului a adus prejudicii serioase proprietarilor feudali în general și statului în special. Dar, chiar dacă parțial și pentru moment — în unele cazuri — fuga a soluționat pentru țărani în cauză problemele care o provocaseră, a avut consecințe de natură inversă asupra majorității locuitorilor. În mod implicit, în virtutea sistemului de organizare feudală a statului, greutățile de care se eliberau fugarii cădeau în întregime asupra locuitorilor rămași, a căror situație materială se înrăutățea mai mult. Consecința directă era înăsprirea contradicțiilor de clasă, creșterea spiritului combativ al maselor, noi și masive strămutări în urma cărora sate întregi

¹ Vezi anexele.

² Numărul real al locuitorilor strămutați nu este indicat întotdeauna cu precizie. Așa, spre exemplu, vornicul satului Pungești-Roman, într-o cerere adresată isprăvniciei, la 12 aprilie 1849, menționează că „pe lingă un mare număr de lăcuiitori ce au pribegit, a căror ocrotire nu o putem alla, acum a mai pribegit unul...” (Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 185). Formulările de acest fel, frecvente în documente, nu permit stabilirea unor date precise. În calculul nostru, în cazul acesta, am avut în vedere doar pe locuitorul indicat.

se goleau de locuitori¹. Rezolvarea acestei situații nu era posibilă în condițiile sistemului feudal. Concesiile ocîrmuirii și ineficacitatea generală a întregului șir de măsuri erau tot atitea semne ale neputinței regimului feudal de a ieși din criză. Menținind vechea structură administrativă precum și vechile norme de organizare financiară, prin forța lucrurilor, statul feudal genera noi și noi mișcări care se efectuau în lanț neîntrerupt.

Am stăruit asupra acestor fapte pentru a preciza, o dată mai mult, însemnătatea deosebită pe care o prezintă studierea fenomenului strămutării locuitorilor care, prin continuitatea și consecințele sale multiple, expresie fiind a contradicțiilor regimului feudal, a generat și a întreținut continuu efervescența internă, contribuind la slăbirea bazelor feudalismului.

Cauzele generale care au dus la intensificarea procesului de strămutare în perioada care o studiem apar frecvent invocate în documentele vremii: în cererile țăranilor sau ale proprietarilor precum și în rapoartele reprezentanților administrației de stat. Printre cauzele cel mai des menționate, lipsa pămîntului de hrană și a posibilităților de trai, în general, ocupă un loc important². Atunci cînd plîngerile locuitorilor erau verificate în urma cercetărilor special instituite, Vistieria, deși uneori numărul locuitorilor care cereau strămutarea din această pricină era mare (61 din satul Todireni-Roman, 35 din Schiopeni-Fălciu), în conformitate cu prevederile Regulamentului, era nevoită să accepte mutarea³, atunci cînd locuitorii nu plecaseră deja fără să mai aștepte încuviințarea. Lipsa de piine, provocată de secetă și lăcustele care au bîntuît în anii 1847 și 1848, este de asemenea curent invocată pentru a justifica extensiunea luată de procesul de strămutare. Așa, spre exemplu, ispravnicul ținutului Fălciu, în raportul adresat Departamentului

¹ Astfel, din numărul de 20 locuitori birnici de pe partea razeșilor din satul Galbeni-Roman au fugit un număr de 15 oameni. Cei cinci locuitori rămași cer ispravniciei, în decembrie 1847, să le acorde învoirea să se strămute și dinșii deoarece nu mai pot suporta sarcinile fugarilor: „că a mai ține satu numai cinci nume — declară aceștia — nu este puțință”. (Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112, f. 418). De asemenea, locuitorii satului Pădurile-Bacău se plîng Departamentului din lăuntru că au fugit 40 oameni din sat și sînt foarte încărcăți la cislă. Am rămas. arată aceștia, „...și fără piine de toată zilele...” (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 14386, cererea din 20 ianuarie 1848). Locuitorii din Călinești-Roman, încărcăți cu obligațiile unui număr de șase fugari, declară: „...nu-i mai putem purta în spatele nostru... care și noi ne-am înspăimîntat că vom umple lumea de nu vom fi înlesniți de ocîrmuire”. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1131, f. 71, cererea din 7 martie 1849) etc.

² Vezi, în această privință, cazurile locuitorilor din Giulești-Suceava (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 66—67, 137, cererile din 6 martie și 5 aprilie 1846), Schiopeni-Fălciu (Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 107, cererea din 21 februarie 1846) și satele Mălăiești-Iași, Todireni-Roman (Tr. 1352, op. 1535, nr. 750, f. 123—124, Tr. 1768, op. 2017, nr. 458, f. 512, 666, 697, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15254, f. 44—45, 141—144). Cei 30 de locuitori care se strămută din Teșcureni-Dorohoi arată că din lipsa locului de hrană cumpără piine în fiecare an și și-au vîndut pină și cojoacele și sumanele. (Tr. 1352, op. 1535, nr. 744, f. 36, 39, 42, cererea din 2 martie 1847).

³ Vezi dosarele notate mai sus.

din lăuntru la 16 mai 1848, arăta că locuitorii s-au strămutat într-un număr atât de însemnat „din lipsa pînii, din lipsa nutrețului pentru hrana vitelor și din împlinirea banilor birului precum și din nămolul datoriilor în care lipsa pînii i-au supus”¹.

Împreună cu aceste cauze sau separat, sînt menționate și asupririle proprietarilor și arendașilor exprimate concret prin înmulțirea nemăsurată a obligațiilor în muncă și prin inumanele măsuri de constrîngere la care erau supuși locuitorii². Sînt indicate drept cauze, în egală măsură, și havalelele nespuse de împovăraoare pentru unele sate³ precum și pánica provocată printre locuitori de epidemia de holeră din vara anului 1848⁴. Dorința cea mai fierbinte însă, rar mărturisită de locuitori și —

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 168, f. 16-17. Dregătorul arată în continuare că locuitorii rămași în sate, fiind impuși să plătească și datoriile celor fugiți, au ajuns în „cea de istov sărăcie și în neputință de a-și pute plăti măcar singur birul lor... și prin lipsa de pîne și nutreț”. Locuitorii din Odaia-Bogdana-Fălciu „lipsiți de pîne și împovărați cu îndestule datorii de bani la proprietarul moșiei... au rămas cu totul săraci... și pentru ca să scape de toate cererile au găsit mijloc de pribegire...”. (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 481, f. 10, raportul ispravnicului din 21 decembrie 1847). Trei locuitori din Lunca Banului-Fălciu arată ispravniciei la 21 aprilie 1847 că „fiind fără nici o stare, cuprinzîndu-ne cu totul nevoile și lipsa de pîne și neavînd nici o agonisită, neputînd rîbda mai mult nevoile, siliți am fost a ne „lăsa casele și ne-am strămutat la ținut Covurluiului satul Tuluțești”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 224). Un mazil din Davidești-Fălciu declară că „fiind cu desăvîrșire picat în nevoi și sărăcie... siliți m-am găsit a-mi lăsa și chiar parte de moșie...”. (Ibidem, dosar nr. 1482, f. 54, cererea din 10 august 1849), etc.

² Motivîndu-și cererea de strămutare, cei 46 locuitori de pe moșia Dolhasca-Suceava arătau în cererea lor din martie 1846 că „pe pămîntul de un pont de gospodar ne hrănim trei gospodari”. Ispravnicul, slujind interesele arendașului, îi bate și-i încheie pentru a-i forța să nu mai facă plîngerii împotriva acestuia (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 77—78 și nr. 1744, f. 82—84). Aceași situație este și pe moșia Lămășani (Ibidem, dosar nr. 1561, f. 3, 265). Cei 30 locuitori din Borlești-Neamț au fugit din cauza schingiuirilor arendașului „care mai presus urmează decît au muncit jidovii pe hristos” (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16158, cererea din 25 martie 1849). Din cauza obligațiilor grele în muncă și a bătăilor, din satul Podoleni-Neamț au fugit 32 locuitori. Arendașul, arată locuitorii la 26 februarie 1848, „au început a ne bate în toate zilele ca pre niște dobitoace necuvîntătoare, în care s-au socotit pînă la 70 oameni și mai mulți bătuți”. Locuitorii rămași avertizează că, în eventualitatea în care nu se vor lua măsuri, „om începe a ne răsipi ca albinele în toate părțile de va rămîne satul pustiu numai cu d-lui posesorul, că altă nădejde nu avem nici chip de trăit”. (Ibidem, dosar nr. 12598) etc.

³ Astfel, din satele Turturești și Gura Văii-Neamț, așa cum se desprinde din adresa Departamentului averilor bisericesti din 12 ianuarie 1848, „mulți dintre ei (locuitorii) sînt pribegiți și nelincet s-ar împrăști”. Satele, aflîndu-se în drumul mare, au fost încărcate peste măsură cu havalelele. În urma cercetărilor se constată că au fugit 35 locuitori din numărul total de 95. (Ibidem, dosar nr. 13429). La 22 noiembrie 1848, proprietara satului Boghicea-Roman își exprimă îngrijorarea într-o cerere adresată Departamentului din lăuntru, că, din cauza havalelelor, „locuitorii vor fi siliți a pribegi... și să va sparge satul...” (Ibidem, dos. nr. 14244).

⁴ 40 lingurari de pe moșia Stolniceni-Suceava, într-o cerere din 9 aprilie 1849, arată că în cursul anului 1848 se aflau stabiliți pe alte moșii. Însă „în vremea epidemiceștii foarte (sic) boale a holerei, cînd îngrozindu-ne spre a nu ni se prileji pieire de nevrîșnica moarte, am căutat locuri pentru a ne strămuta unde vom putea găsi mai liniște și spre ferire de boala ce urma”. (Ibidem, dosar nr. 16930, f. 1, 4), etc.

lucru destul de firesc de altfel — sporadic reflectată în documente, era aceea de a scăpa de boieresc și de „înfricoșătoarea“ povară a havalelelor¹. Dorința aceasta putea fi realizată practic, în anumite cazuri, așa cum vom vedea în continuare. Este cert însă că, în afara motivelor invocate, care justificau din plin actul, eliberarea de boieresc, de sarcinile feudale în general, constituia mobilul esențial care a stat la baza procesului de strămutare. În acest sens, pledează multe mărturii documentare din care rezultă că locuitorii strămutați încercau, atunci când lucrul era posibil, să stabilească, în locurile în care se așezau, raporturi sociale de un tip deosebit. Eliberarea completă, cel puțin temporară, de sarcinile feudale era posibilă numai în cazul trecerii peste hotare, mai ales în Rusia, unde locuitorii se stabileau în calitate de coloniști.

Prevederile cu privire la condițiile strămutării incluse în Regulamentul Organic, mai ales în perioada de care ne ocupăm, nu au fost și nici nu puteau să fie respectate. Cazurile în care locuitorii făceau apel la aceste dispoziții erau destul de rare deoarece obținerea aprobării putea să survină, uneori, după ani întregi de așteptare chiar atunci când cererile se încadrau în dispozițiile legii. De aceea, în marea majoritate a cazurilor, locuitorii se strămutau atunci când erau constrinși de împrejurări și cereau legalizarea actului abia după ce fuseseră descoperiți în locurile în care se stabiliseră. Din aceste motive, organele administrative — respectiv Vistieria — nu au putut să adopte în cazurile de strămutare o procedură uniformă, general valabilă. Aprobarea strămutărilor sau aducerea la urmă a fugarilor varia în funcție de interesele fiscului, de cele ale proprietarilor și mai ales de starea de spirit a locuitorilor în cauză. Invocarea prevederilor legale este rar menționată în documente. Inconsecvența procedurii, faptul că în cele mai multe cazuri Vistieria era forțată să accepte lucrul deja împlinit și să adopte măsurile corespunzătoare, neputința autorităților de a stăvili procesul de strămutare al locuitorilor — Vistieria se transformase într-un simplu organ care înregistra faptele, străduindu-se să asigure interesele financiare ale statului — vădesc un aspect important al crizei de structură a sistemului feudal care, generînd fenomenul, se dovedea incapabil să-înlătore cauzele și să-î oprească desfășurarea.

¹ Astfel, în urma cererii pe care o fac doi locuitori din Stănilești-Fălcu de a se muta pe moșia Broscăuți, unde au părți de răzășie, ispravnicul, în urma cercetării, comunică Vistieriei că aceștia nu sînt asupriți și au și locuri suficiente de hrană. „Prin acest mijloc — notează dregătorul — intenționează să poată scăpa de lucrare zilelor boierescului“. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 559—565). Logofătul Gh. Sturza, proprietarul moșiei Dulcești-Roman, înștiințînd isprăvnicia, la 3 iulie 1849, despre fuga unui număr de 7 locuitori, menționa că „să înțelege că prin așa ră urmărire a lor n-ar vroi a-și statornici gospodăriile, nici a-și împlini datoriile... ci prin aceste chipuri ar pute scăpa supt nume de stăini și bejenari oriunde ar fi“. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 472—473) etc.

Analiza și gruparea numeroaselor documente referitoare la această problemă ne permit să facem unele clasificări de natură să contribuie la mai buna înțelegere a faptelor. Clasificările au în vedere precizarea atitudinii adoptate de organele autorității de stat față de diverse cazuri, modul de acțiune al proprietarilor, lezați sau uneori avantajați de strămutarea locuitorilor, precum și stabilirea consecințelor strămutării pentru țărani în special și pentru situația internă în general.

Este lesne de înțeles că, în condițiile în care forța de muncă era atât de necesară gospodăriei moșierești, proprietarii uzau de toate mijloacele pentru a și-o păstra, pentru a evita strămutarea locuitorilor stabiliți pe moșiile lor. Practic, însă, mijloacele de care aceștia dispuneau pentru a opri fuga locuitorilor erau reduse¹. Răspunderea colectivă asigură mai mult interesele fiscului decât acelea ale proprietății. De aceea, stăpînii moșiilor — și aceasta este o chestiune cu caracter general — erau mereu în căutare de locuitori pe care să-i stabilească pe moșiile lor și să suplinească astfel lipsa celor fugiți sau multiplele necesități ale domeniului², atunci cînd nu puteau — și lucrul acesta era extrem de greu de realizat — cu sprijinul autorităților, să aducă înapoi pe fugari.

Țăranii nu-și părăseau cu ușurință vechile lor așezări. Actul era dictat de împrejurări deosebit de grele, singurele care justificau sacrificiile ce-l presupuneau. Casele, cu tot ceea ce era în jurul lor, precum și eventualele plantații de pomi, ceruseră ani grei de trudă. Cînd împrejurările o permiteau și fuga era minuțios pregătită în prealabil, locuitorii își lichidau cit mai deplin bunurile de care dispuneau³. În majo-

¹ Este interesantă în această privință porunca dată de C. Sion, aflat la Iași, vătafului de pe moșia Talpălăi la 29 ianuarie 1848. Boierul atrage atenția că a fost informat că unii din locuitori încearcă să se strămute și, în consecință, avertizează lapidar: „...oamenii să stea toți pe loc că am purlare de grijă pentru ei. Iar pecetea satului îndată să o ei și giuământate să o ții la tine și giuământate la vornic; oamenii să să liniștească și să-și caute de nevoile lor căci dai peste dracu și tu și ei. Eu voi veni negreșit acolo. Arată vornicului să gășescu pre toți lăcuiorii, cu toții față, că va mînce bătaie. Pecetea s-o gășese la tine că totul de la tine am să cer și să caut”. (Arh. St. Iași, Documente, Pachet 401, doc. nr. 321).

² Menționăm, ca fiind caracteristică în această privință, scrisoarea adresată de paharnicul I. Popa, biv vel vornicului Iancu Greceanu, la 10 ianuarie 1848. Marele boier este înștiințat că locuitorii de pe moșia sa Tălpăloata-Tutova au încercat să trateze cu diferiți proprietari pentru a se strămuta. Cu scopul de a-l sluji pe vornic, paharnicul le-a promis că-i va primi pe moșia sa după ce vor obține învoiala Vistieriei: „care cred — adaugă el — că nu o vor mai pute căpăta fiind dv. în Eși”. Acesta arată în continuare că, deși are și el nevoie de locuitori, nu s-a gîndit nici un moment „a-i ave tocmăi de la dv.”. I-a îndemnat pe locuitori să se stabilească pe moșia sa „ca să nu să ducă la alții care ar stărui a le face plăcere lor cu strămutare ce cer”. (Ibidem, document, nr. 371).

³ Mai mulți locuitori strămutați de pe moșia Oprîșeni „...au cutezat să stea și să rădice casăle și celelalte care să cuvin a rămîne în folosul proprietarului”. (Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 13944, cererea egumenului mănăstirii Galata din 24 aprilie 1848), etc.

ritatea cazurilor însă, își încărcău sărăcia într-un car și pentru a li se pierde urma își schimbău uneori și numele ¹.

Am arătat mai sus că strămutarea unora dintre locuitori aducea prejudicii, deși de natură diferită, atât locuitorilor cât și proprietarilor. De aceea, și unii și alții, pentru a-și apăra propriile lor interese, cer Vistieriei să ia măsuri pentru întoarcerea fugarilor. Motivele invocate de locuitori se referă atât la greutățile implicate de sporirea birului și a havalelelor ², cât și la eventualitatea că nesancționarea fugarilor ar genera noi strămutări. Așa, spre exemplu, locuitorii satului Nisporești-Roman cerînd isprăvniciei, la 9 martie 1849, să ia măsuri pentru înapoierea celor opt fugari, atrage atenția acesteia că „dacă... nu va lua în deaproape privire o așa urmare poate ca să să strămute acest sat numai din o așa cutezare a unor vicleni și stricători de sat” ³. La rîndul lor, proprietarii și arendașii aduc ca argumente în sprijinul cererilor de reîntoarcere a fugarilor, datoriile în bani sau în muncă pe care locuitorii le au față de proprietate, împovărarea peste măsură a celor rămași în sate cu birul și havalelele acestora ⁴ precum și faptul că slăbiciunea manifestată în

¹ Locuitorul C. Sirbu, împreună cu soția sa, au fugit din satul Bahna-Roman și „schimbîndu-și numele Petre Corbu, s-au așezat pe moșia Siliștea-Neamț”. Arendașul din Bahna, venind să-l ridice, „s-au făcut nevăzut” din nou, lăsîndu-și toate lucrurile. Iată din ce constă averea locuitorului: o pereche giuncani, o căruță lemn, o cergă veche, o pereche fiere de plug, un petec blană de vulpe, două ștergare vechi, două cămăși femeiești vechi, două cămăși de copil, o gîscă cu cinci boboci, patru găini cu patru pui, patru saci vechi, patru lăicere vechi rupte, un mindir prost, două bucățele țol de cinepă, un ceaun cu pirostii, opt strachini și șase oale, cofă, găleată, pacornită, sită, badana veche, stricată, două covățele, două jumătăți cilți, o rochie veche de cit, un testemel, șapte coți pînză, față de masă veche, trei cămăși bărbătești vechi, toate evaluate la 244 lei 35 parale (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 453—455, adresa isprăvniciei de Neamț către cea de Roman din 20 iunie 1849).

Un locuitor fugit din Giulești-Suceava „este înscris în tăblița tg. Fălticeni sub altă poreclire” (Ibidem, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 234, raportul din 5 iunie 1846). Un locuitor fugit din Dracșanii Vechi-Tutova „ș-au schimbat numele și porecla...” (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 739, f. 191). În ocoalele ținutului Iași sînt găsiți 29 locuitori „mîstuiți supt feliuri de nume și porecliri schimbate”. (Ibidem, dosar nr. 750, f. 164—165, raport din 27 ianuarie 1847), etc.

² Vezi, de pildă, cererile locuitorilor din satele Dașța, Săcăleni și Todireni-Roman, în Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 94 și dosar nr. 1134, f. 73, 19 martie 1846, 30 mai și 17 iunie 1849.

³ Ibidem, dosar nr. 1134, f. 73.

⁴ Ibidem, f. 303, 330 (cererea proprietarului moșiei Căutășani-Roman din 9 mai 1849) și Tr. 1772, op. 2020, nr. 45275 (cererea proprietarului moșiei Valea Glodului-Neamț, din 17 martie 1849), etc.

adoptarea unor măsuri represive severe ar prilejui fuga în masă a locuitorilor ¹.

După cum se poate observa, argumentele nu difereau ca formă. Fondul însă era diametral deosebit. Argumentarea aceasta — și ea apare stereotip pe sute și sute de cereri — verifică cele constatate mai sus cu privire la natura dependenței țăranului. Faptul că sînt invocate ca motive cu cea mai mare greutate, în favoarea proprietarilor, obligațiile contractate de locuitori și care decurgeau din posesiunea lotului de pământ, demonstrează că dependența era de natură pur reală. De altfel, dacă țărani fugari, așa cum vom vedea în continuare, se angajau să-și achite datoriile, proprietarii nu mai puteau invoca vreun alt argument care să justifice întoarcerea la urmă.

Am întîlnit un singur caz în care un boier își motivează cererea pe baza drepturilor acordate proprietății prin Regulament. Este vorba de proprietarul moșiei Cămirzâni din ținutul Suceava. Acesta, cerînd isprăvniciei, la 29 aprilie 1846, înapoierea unui fugar care, fiind strămutat la Gulia, intrase în categoria slujitorilor, sublinia că „așa precum numitul să folosăște de leafa ce i se dă de ocîrmuire, asămîne trebuie să mă folosăsc și eu de *driturile proprietății după sfințenia așezămîntului* și pentru că nici să poate strămuta pe altă moșie de unde să găasăște înscris” ².

Raportînd acest caz singular la modul practic în care se rezolvau problemele privind cazurile de strămutare, înțelegem măsura în care prescripțiunile Regulamentului Organic își pierduseră valabilitatea. Sub presiunea puternicului val al strămutărilor, ocîrmuirea a recurs la soluții lipsite de eficacitate menite însă să adapteze regimul la noua situație creată.

Pentru a-și completa necesarul în brațe de muncă pe moșiile lor, proprietarii, ei înșiși — constatarea este valabilă, firește, numai pe plan

¹ Proprietarul moșiei Oprișăști-Tecuci, arătînd Visticriei că în sat au rămas doar 12 oameni care îndeplinesc obligațiile unui număr de 32, cere ca aceștia să fie scăzuți cu zilele de lucru la drumuri, ca nu „în ce de pe urmă deznădăjduire să-s împrăștie în tot Prințipat... dacă acum, în curînd, nu să va regula aducerea fugarilor”. (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 479, f. 14, 23, cererea din 7 iulie 1847). Arendașul moșiei Cotu Grosului-Roman cerînd întoarcerea la urmă a unui număr de 7 fugari, avertizează Departamentul din lăuntru că „dacă pe acești fugiți nu să vor aduce la urmă, să pilduiesc și acei rămași care pe privire că acei fugiți de mai înainte nu s-au adus înapoi, și cîți mai sînt în sat să vor depărta încît opștia să poate răsiipi...”. (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15254, f. 110—111, cererea din 5 noiembrie 1848).

La 1 mai 1849 arendașul din Roșieci-Fălciu arată că vornicul N. Greceanu a oplotit pe moșia sa Simila-Tutova un număr de șase locuitori fugiți din satul său: „...și cîți lăcuitori au rămas în sat — notează arendașul — fiind aghezmuți de d-lui vornic, sînt gata a fugi decît numai așteaptă ce sfîrșit va lua pentru acești șase duși mai înainte...”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 146—147), etc.

² Boierul cere ca locuitorul să fie adus înapoi și el să fie despăgubit pentru locul de hrană dat în conformitate cu așezămîntul. (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 173. Sublinierea este a noastră).

general — au favorizat, în anumite limite, strămutarea țăranilor și au contribuit, prin acțiunile întreprinse în acest scop, la sporirea confuziei generale. Articolul 125 din Regulament, care prevedea sancțiuni pentru proprietarii care ar „smomi“ pe locuitori, nu putea constitui o piedică serioasă atâta vreme cât, practic, nici nu se putea aplica.

Promisiunile făcute de unii proprietari — abstracție făcând de buna-credință a acestora — chiar atunci când se condiționa primirea locuitorilor de respectarea prevederilor legale și de autorizația ocîrmuirii, aveau darul să contribuie, într-o anumită măsură, la accentuarea tendinței de strămutare ¹.

În majoritatea cazurilor însă, profitînd de sprijinul autorităților ținutale sau de poziția ce o dețineau în ierarhia socială și administrativă, unii proprietari, în acțiunile de acest gen, nu respectau nici măcar aceste aparențe legale ².

Astfel, relatînd isprăvniciei de Roman faptul că locuitorii de pe moșia Ruși se strămută „neconținut“, atrași fiind de proprietarul moșiei Plopana-Tutova, arendașul, într-una din cererile sale, din 28 martie 1847, arată că „acum doar nu mi-au mai rămas alta decît din nou să rog... că dacă este ertat de lege o asămîne, să voiască bine a-mi învoi și mie să smomesc și să primesc oameni de pe alte moșii, dacă nu să aduc pe fugari“ ³. Aceeași situație este și în cotuna Ruginoasa din satul

¹ Privighetorul ocolului Podoleni raporta isprăvniciei Fălcui, la 3 martie 1847, că unii dintre locuitorii satului Podoleni, din cauza lipsei de pîine, vor să se strămute pe moșia Cozia, „unde au și găsit înlesnire cuvenită lor“. Asupra lor s-a găsit un înscris al proprietarului din Cozia, aga Alecu Roset, cu următorul conținut: „...îiîndcă unii din lăcuitorii acestui sat mi s-au înfățișat arătînd că ar voi a se strămuta... și a să statornici aici... lipsiți fiind acolo de pîine și de alte îndemănări pentru hrana vieții lor, nedîndu-le posesorul pîine, acum la vreme lipsei, pentru care le-au și dat voe a-și căuta locuri unde vor găsi pentru înlesnire lor; așa dar, dacă ocîrmuirea le va da voe a se strămuta... eu aici le voi da locurile de hrană trebuitoare... pîinea trebuincioasă, acum în vremea lipsei precum și lemnul trebuitor pentru casă și tot felul de ajutor bănesc, însă numai prin voința ocîrmuirii...“. Privighetorul atrage atenția că „dacă să vor strămuta cît de puțin număr, pe urmă rari vor rămîne în acest sat“. Ispravnicul, la rîndul său, cere arendașului ca, în propriul său interes, să împace pe locuitori „căci apoi, îndemnîndu-să, să vor duce toți“. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 109—111), etc.

² Astfel, aga C. Negruți, „...ce-i director la Vistierie, a mijlocit, ca un boier puternic ce-i cu slujba aceasta“, și a silit pe dezrobiții de pe moșia Trifeștii lui Păun-Iași să se mute pe o moșie vecină. În acest scop, a luat vitele locuitorilor și — declară aceștia — „ne-au împrăștiat fimeile și copiii, ne-au bătut cu slujitorii ai Vistieriei“ (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 13965, jalba din 28 martie 1848). Stolnicul St. Atanasiu, proprietarul moșiei Mărmureni-Roman, „fățiș, ziua mare, fără a cugeta la răspundere ce-l trage fapta, au trimis 10 cară la satul Bozieni și mi-au rădicat pe ce-l mai frunțș lăcuitor... cu toată a sa gospodărie... și l-au strămutat chelar în ograda d-sale“. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1434, f. 300, 470, cererea arendașului din Bozieni din 13 mai și 14 iunie 1849. Vezi și Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 101), etc.

³ Într-o altă cerere, din 15 aprilie, arendașul arată că a adus înapoi pe un fugar care a declarat că „după mai multe îndemnuri a unora de acolo s-au înșălat a zice că și el s-ar așața acolo... și mergînd la stăpînitorul moșiei au cerut a-i lăsa siguranție că să va muta acolo... și el... i-au și lăsat 200 lei și patenta ce o are de neguțitorie. Acum iată — încheie arendașul — chipul prin care acest sat se amerință cu totul cătră spargere“. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1489, nr. 1112, f. 72, 98, 118, 164, 368).

Bozieni-Neamț. Proprietara, Eufrosina Balș, se plinge împotriva locuitorilor care, smomiți de vornicul Iancu Cantacuzino, proprietarul moșiei Hirtop, vor să se strămute. Pentru a preveni spargerea satului, boieroaica cere ca vornicul să fie tras la răspundere în conformitate cu articolul 125 din Regulament. Arendașul Damaschin Bojinca, la rîndul său, într-o cerere din 29 aprilie 1847, adresată Departamentului din lăuntru, relatează că locuitorii „au venit la atîta îndirjire, încît mai bine de o săptămîină... decînd nicio brazdă măcar n-au arat, nu zic de boeresc, dar nici pentru sine, fiindu-le dată încredințătoare nădejde, de către vornicul Canta, că le va mijloci negreșit strămutarea lor; răzimați pe asămîine încredințare, își bat de-a-rîndul popușoi, îi vînd sau îi cară pe ascuns unde ei vor fi știind“¹.

Neputința ocîrmuirii de a acționa conform dispozițiilor regulamentare în cazurile de strămutare a avut drept consecință faptul că sarcina principală de găsire a fugarilor, de încasare a birului acestora și în unele cazuri de aducere la urmă să cadă tot asupra locuitorilor rămași în sat. Aceștia erau constrînși să procedeze astfel deoarece, potrivit sistemului de stringere a birului, erau obligați să răspundă solidar de plata sumelor ce reveneau statului². Vornicii și paznicii satelor în special și locuitorii în general, pentru a scăpa de îndeplinirea sarcinilor ce reveneau asupra fugarilor, peregrinau prin țară în căutarea acestora. Isprăvnicile le dădeau împuterniciri speciale, denumite „otcritnoi liste“, în care erau indicate numele locuitorilor fugiți și, eventual, atunci cînd se cunoștea, și localitatea în care se stabiliseră. În aceste împuterniciri se făcea mențiunea expresă că trimișii aveau dreptul să încaseze rămășițele de bani datorate de fugari³ și uneori chiar să-i aducă la urmă⁴. Se solicita, de asemenea, concursul autorităților ținuturilor respective⁵. Uneori — cazurile acestea însă sînt mai rare de aflarea și aducerea înapoi a fugarilor — erau făcute responsabile rudele acestora⁶. Operația de aflare a fugarilor prin aceste mijloace, deosebit de costisitoare pentru

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2020, nr. 12227, f. 2, 4—5.

² Atunci cînd tendința de strămutare pricinuia serioase temeiuri de spargere a satelor, locuitorii erau forțați să semneze chezășii prin care se angajau să caute pe fugari. Vezi, spre exemplu, chezășia locuitorilor din Cotu Vameșului-Roman din 1 decembrie 1847. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112, f. 421—423) etc.

³ Un asemenea document în Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1460, f. 3 (împuternicirea dată, în iulie 1846, pentru a se încasa birul de la cinci locuitori fugiți din Oțeleni-Fălcu și stabiliți în diferite ținuturi).

⁴ Doi locuitori din Huși sînt împuterniciți să caute pe birnicii fugari „și oriunde-i vor găsi, să-i rădăce dimpreună cu toate ale lor și să-i aducă la urmă-le sau să aducă adevărînță de pe la locurile unde i-ar afla“. În altă parte se menționa: „...să-i afle și să-i aducă la urmă, iar pe cei care după nișcaiva împregiurări nu i-ar pute rădăca, să aducă adevărînțe de pe la locul unde s-ar afla“. (Ibidem, dosar nr. 1461, f. 170, 173) etc.

⁵ Ibidem.

⁶ Isprăvnicia Fălcu împuternicește pe doi oameni, rude cu cei trei dezrobiți fugiți din satul Brădicești, să-i caute și să-i aducă la urmă „căci la contra, pomenitele rudeniî vor fi îndatorite a le plăti dările“. (Ibidem, dosar nr. 1467, f. 8).

cei ce o efectuau, în rare cazuri dădea rezultatele așteptate¹. Semnalmentele fugarilor erau inserate în publicațiile oficiale ale vremii².

Chiar când locul de strămutare al celor fugiți era descoperit, strângerea banilor de la aceștia se făcea cu foarte mare greutate și pricinuia serioase dificultăți locuitorilor rămași în sat care, de cele mai multe ori, își exprimau hotărârea de a-și părăsi și ei locuințele³. Greutățile cele mai mari erau provocate de proprietarii satelor în care locuitorii se strămutaseră, precum și de oamenii acestora care, în pofida chiar a dispozițiilor autorităților, apărându-și interesele dictate de necesitățile lor proprii, împiedicau pe trimișii satelor să încaseze birul de la fugari sau să-i aducă la urmă. Cazurile de acest fel sînt foarte numeroase. Așa, spre exemplu, locuitorii satului Lămășeni, din cuprinsul ținutului Suceava, se plîng isprăvniceii, la 8 iunie 1847, că cinci dintre dîșii au fugit și s-au statornicit pe moșia Băltătești din ținutul Neamț, proprietate a cneazului Cantacuzino. Aceștia solicită întoarcerea fugarilor „dacă legile nu pozvolesc mutarea fieșcărui, de sine, pe la așa locuri tari, unde noi nu ne putem apropia nici cu chip de ei”⁴. De asemenea, Locuitorii satului Cotu Vameșului-Roman, arătînd greutățile implicate de îndeplinirea obligațiilor ce reveneau asupra celor 40 fugari, subliniau că „deși îi aflăm pe la unele locuri, să ocrotesc prin stăpîinii moșiilor unde să află nesupuindu-se la plata birului”⁵.

¹ Astfel, locuitorii satului Poienile Oancii-Roman, într-o cerere adresată isprăvniceii la 25 mai 1847 arată în privința celor 28 fugari că „i-am căutat cu cheltuiala noastră... și nimic n-am folosit...” (Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112, f. 239—249). Trei locuitori din Lunca Banului-Fălcu au fugit în noaptea de 9 spre 10 ianuarie 1847 „după care au și întins gonași căroră le-au dus urma pînă în ținut Tutova și negăsindu-i s-au înturnat”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 31, 224), etc.

² Vezi, spre exemplu, „Adaos la Foaia sâtească” din 8 iunie 1847, nr. 49, din 14 septembrie, nr. 74, 75, etc.

³ Locuitorii din cotuna Liudii Tăbirtoaiei, satul Pleșești-Suceava, se plîng isprăvniceii de greutățile întîmpinate în strîngerea birului de la un număr de trei strămuțați: „și ei, cînd îi găsim, nu se supun a ne plăti și altă dată nici nu-i găsim, ferindu-se”. Locuitorii arată că dacă vor fi siliți să le plătească în continuare birul, „nevoia ne va sili a fugi încotro vom vedea cu ochii”. (Arh. St. Iași, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 179, cererea din 10 mai 1849). Locuitorii satului Vicoleni-Fălcu, arătînd împrejurările grele provocate de lăcuste și secetă, subliniază că greutățile sînt sporite din cauza celor strămuțați, „cu alergătura pe la dîșii după banii birului... cu zadarnicele cheltuele”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 22—24, cererea din 29 ianuarie 1849). Locuitorii din Căușăni-Roman, au mers de trei ori să încaseze birul celor 10 strămuțați în ținutul Tecuci. Aceștia însă „au și bătut pe vornic de au zăcut două luni de zile. Dacă nu-și face o milă cu noi [Vistieria] — adaugă aceștia — noi înștiințăm, am hotărît a ne împrăștia cu toții” (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 478, f. 5, cererea din 10 iunie 1847). Patru locuitori fugiți din Crăsnășani-Fălcu „nici cum vor a plăti birul lor; noi fiind niște nevoiași nu putem alerga totdeauna după dîșii mai virtos că ei să împotrivesc a plăti birul lor”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1485, f. 1, cererea din 14 ianuarie 1849).

⁴ Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 86. Locuitorii din Crăiești-Roman arată că mergînd să aducă la urmă pe unii din cei 13 fugari, „sîntem oprîși și de stăpîinii lor ce-i ocrotesc și noi... spre îndeplinirea banilor... ne-am împrumutat cu dobîndă”. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112, f. 1), etc.

⁵ Ibidem, dosar nr. 1134, f. 283 (cererea din 1 mai 1849).

Riscurile celor trimiși în căutarea fugarilor nu se limitau însă numai la atît. Adeseori, aceștia erau bătuți, schingiuiți sau ținuți închiși, asupra lor exercitându-se tot felul de presiuni cu scopul de a-i determina să renunțe la urmărirea. Astfel, vornicul din Cămîrzăni-Suceava mergînd să încaseze birul unui locuitor fugit la Huși, acesta „l-au închis în casă și, cu un țigan, l-au bătut muncindu-l tîlhărește”¹. Cel din satul Palanca-Vaslui găsind pe doi din cei șase locuitori fugiți statorniciți la satul Boghicea-Roman, vătavul moșiei l-a legat, l-a dus la curte, l-a pus în butuc și l-a ținut toată ziua. Seara l-a scos și l-a bătut din nou „atît de cumplit, încît mi-au umplut tot trupul de lovituri. Au poruncit pădurarilor — arată vornicul în încheierea cererii sale — că dacă ași mai îndrăzni să calc pe acolo să mă și împuște”².

Proprietarii și arendașii manifestau aceeași împotrivire și adoptau aceleași măsuri chiar și față de dispozițiile și oamenii ocîrmuirii. Așa, de pildă, Grigore Hermeziu, proprietarul moșiei Dămienestii-Roman, „disprețuind poruncile ocîrmuirii ar fi rostît... că măcar 20 slujitori să vie... nu-i va da”³. De asemenea, locuitorii satului Băloșești, din același ținut, proprietate a spătarului Alecu Paraschiv, se opun să dea oamenilor din satul Chiliile un fugar stabilit în satul lor, pe motiv că „au poruncă spătarului că nu au voi să-l dei și că ori cine ar veni, să sai cu mic cu mare și nu numai să dei cu ciomegile, ba încă și cu topoarele”. Aceștia, se plîng locuitorii din Chiliile, „au închis poarta în ograda ce eram și ne-au arestat cu pază, atît la poartă, cît și de giur împregiurul ogrăzii”. Vătavul, la rîndul său, confirmă că boierul a poruncit „că oricine ar veni, măcar privighetorul sau slujitori, să dei cu ciomegile și topoarele și pe om să nu-l dei”⁴.

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 124, 469 (cererea din 31 martie 1846).

² Ibidem, Tr. 1312, op. 1848, nr. 1134, f. 221, 469. (Cererea din 4 august 1849). Locuitorii satului Botești-Roman mergînd cu împuternicirea ispravniciei să ridice pe un locuitor stabilit pe moșia Zimbru, proprietate a vornicului Milu, relatează că „sărînd satu ea să ne bată, pînă și cu topor ca să taie și dacă am văzut așa am și fugit de frică, neputîndu-l de a-l aduce... la urmă lui”. (Ibidem, f. 382, cererea din 1 iunie 1849). Vezi cazuri similare la filele 453, 499, 574, 606; vornicelul satului Tălpălăi mergînd la Băcești să încaseze birul unor fugari arată să „vălăjelul acei moșii... m-au închis zicînd că mai mult să nu supăr lăcuitorii de acolo”. (Cererea din 29 noiembrie 1849). Vornicul satului Epurenii-Fălcui mergînd în satul Rîpile, în același scop, relatează că „un căpitan... s-au pus împotriva... care m-au și bătut... pe urmă au ridicat țiganii boierești ca să mă ucigă... și noi de frică am fugit...”. (Cererea din 15 aprilie 1846), etc.

³ Departamentul din lăuntru dispune să fie trimis căpitanul de slujitori care să atragă atenția proprietarului „a nu să mai arăta împotrivor poruncilor și a nu învoi mai mult opoșirea locuitorilor de pe moșii străine pe moșia sa căci să va învinovăți” (Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 187, 189, ordinul din 13 aprilie 1849. Pe moșia acestuia erau cîțiva fugari din Bozieni-Neamț).

⁴ Locuitorii relatează în continuare că au mers la privighetor. Acesta i-a sfătuit să se adreseze ispravnicului deoarece nici el nu a putut îndeplini dispozițiile primite în acest sens. Ispravnicul, cu toate precedentele create, dispune din nou, pentru a treia oară, ca privighetorul să meargă și să ridice pe fugar. Trimișii satului Chiliile au fost întîmpinați în același fel și în satele Miclăușani și Brătești unde erau statorniciți alți fugari din satul lor. (Ibidem, f. 518, 546—547, 565, cererea locuitorilor din 15 septembrie 1849), etc.

Reprezentanților ocîrmuirii însărcinați cu aducerea la urmă a fugarilor li se aplica același tratament. Astfel, la 21 martie 1849, comisarul Țîrgului Fălciu, însărcinat cu ridicarea unui locuitor fugit din satul Tupilați și stabilit la Odaia Bogdana, comunica ispravniciei că, în momentul în care a voit să-l ridice pe fugar și să-l dea pe mîna vornicului, vătăjelul s-a împotrivit „hotărîndu-mi că are poruncă de la stăpînul său să nu-l dei... și vroid a-l lua, numitul vătăjel a început a striga ca să sai cu toții în agiutor lui și să nu-l dei; cînd deodată m-am și văzut împresurat de un număr de oameni de acolo, cu topoare și cio-mege, care pe de o parte au început a mă împinge pe mîne, iar pe de alta a trage pe slujitor, încît i-au rupt și mantaua de pe el; chip de a-l ridica nu au fost”¹.

Împotrivirea manifestată de proprietari și arendași față de dispozițiile autorității centrale, neputința acestora de a stăvili strămutările, confuzia și abuzurile generate de desfășurarea largă a acestui proces verifică o dată mai mult gradul de descompunere a rînduieiilor fîudale. Lucrul acesta se degajă din înseși constatările ocîrmuirii și din încercările — nereușite însă — de a impune respectarea formelor legale.

Autorităților țînutale, ispravnicilor și privighetorilor de ocoale, le reveneau sarcina — și aceasta era una din principalele lor îndatoriri — de a supraveghea și a lua măsuri pentru prevenirea strămutării locuitorilor. Organele centrale erau informate periodic asupra strămutărilor din țînuturi². În limita mijloacelor de care dispuneau, ispravnicii și subalternii acestora, efectuau un control riguros prin sate și pe șosele pentru a depista pe fugari³ și luau măsuri de liniștire a locuitorilor în satele în care aceștia manifestau tendința de a se strămuta. Măsurile se reduceau, în majoritatea cazurilor, la luarea de chezășii semnate de locuitorii din sat prin care aceștia se angajau că vor fi liniștiți și vor păstra ordinea⁴. În cadrul acestor măsuri, trebuie incluse și obligațiile

¹ Ispravnicul dispune să fie trimis stegarul de slujitori pentru a ridica pe locuitori și a aduce și pe vătav sub pază. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 115—117. Vezi și fila 146—147: vornicul N. Greceanu, care oplotise pe moșia sa un locuitor din Roșieci-Fălciu, la venirea slujitorului însărcinat cu ridicarea acestuia, „au dosit pe lăcuitor și pe slujbaș l-au izgonit cu ciomegile din sat afară”. Cererea arendașului din Roșieci din 1 mai 1849) etc.

² Vezi, spre exemplu, Arh. St. Iași, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112. Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, passim.

³ Astfel, privighetorul ocolului Crasna găsind în satul Dolhești doi locuitori „cu carul cu bejenie”, a căror răvașe de drum nu erau „după formă și în potrivire”, îi trimite la ispravnicia Fălciu. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 454). De asemenea, ispravnicia de Neamț, la 2 martie 1849, trimite „sub convoi” celei de Suceava, pe doi țigani ai mănăstirei Rîșca. (Ibidem, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 53, 274), etc.

⁴ În urma tendinței de strămutare a unui număr de 23 locuitori din satul Vicoleni-Fălciu, privighetorul ocolului ia chezășie de la locuitori pentru trei dintre dinșii „descoperiți de invitatori și răzvrăitori între obștia lăcuitorilor”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 323—337). Slujitorul trimis în căutarea lingurarilor fugiți din satul Bătrînești-Roman, cu mare greutate reușește să adune un număr de 22 pe care ceilalți săteni refuză să-i ia pe chezășie. Proprietarul cere ispravniciei, la 19 aprilie 1849, să cerceteze cauzele strămutării, să înfrîneze pe răzvrăitori care trebuie să fie dați... „sub chezășiile frunțașilor că, într-alt chip, iarăși s-ar împrăstie... și ou aceasta se face pagubă Vistieriei”. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 209), etc.

pe care și le asumau arendașii în contractele de arendă. La expirarea termenului se obligau să aibă pe moșie numărul inițial de locuitori¹. Uneori, în contracte, alături de inventarul moșiei preluat de arendaș, sînt incluși nominal și locuitorii.

Din numeroasele circulare ale Vistieriei adresate isprăvnicilor, se desprinde mai evident decît din alte documente amploarea procesului de strămutare. În același timp, se constată că, în lipsa altor mijloace, întreaga grijă și răspundere pentru statornicia locuitorilor era lăsată pe seama autorităților ținutale, incapabile, la rîndul lor, de a lua măsuri eficiente în acest sens. Fiecare document de acest gen, în afara constatării extensiunii strămutărilor și a unor instrucțiuni — totdeauna aceleași — conțin, în același timp, aspre reproșuri la adresa dregătorilor și a funcționarilor subalterni ai acestora care sînt acuzați de delăsare și lipsă de energie². Ispravnicii transmiteau ordinele privighetorilor, însoțindu-le de aceleași reproșuri³, și lucrurile se limitau la atît. Este

¹ Mențiunea este stereotipă în aproape toate contractele de arendă. Arendașul moșiei Ivănești, Cîrligați și Rusca, cerînd isprăvniciei de Fălciu, la 11 ianuarie 1847, întoarcerea la urmă a unui număr de șapte fugari arată că „...noi prin contractul de posesie sîntem îndatorii ca numărul de față a lăcuiitorilor pe care i-am găsit pe moșie, să-i dăm la eșirea din posesie, proprietății...”. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 23), etc.

² Într-o circulară din 14 aprilie 1847 se menționa: „Din nenumăratele jalbe ce se înfășoșază la Vistierie pentru feluri de pribegiri a locuitorilor birnici de prin sate, pentru unii pe la locuri cunoscute și pentru alții neafilați... Vistieria ia lămurire că aceasta provine numai pentrucă d-lui dregătoriu, după îndatoririle ce-s pusă asupr-i, nu are îndeaproape priveghere acest predmet carele aduce cea mai mare struncinare satelor și cu îndatoririle pribegilor ce le rămîn în povară și sarcina rumașilor, dar și cu zădarnicele cheltuieli ce să fac și trecire de vreme a trimișilor spre căutare pribegiților...”. (În continuare, se reînnoiesc poruncile mai vechi date în privința strămutărilor care fuseseră publicate în „Adaos la Foaia sătească”, nr. 44 și 45, din 22 iunie 1841). „Spre a se stăvila acest rău — se arată în continuare în circulară — «isprăvnicia» să dea aspre porunci privighetorilor ca să-i deștepte întru îndatoririle lor... spre cercetarea și aflarea acelor ce vor fi opoșiți prin sate... va da aspre porunci și vorniceilor pentru asămenea predmet, în prilejul venirii lor cu aducerea banilor birului; ...să pune îndatorire și sameșului... ca totdeauna să le facă cercetare, făcîndu-li-să cunoscute... că aflîndu-să în urmă vreun om adus în sat, străin, și nu l-au arătat, vor fi supuși asprimei pravilei. Vistieria are a rîndui înadins cercetare și descoperindu-să dimpotrivă urmare din partea d-lui dregătorului sau a sameșului, va fi silită a aduce la cunoștința prea înălțatului domn”. (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 101 și Tr. 1312, op. 1483, nr. 1112, f. 169. Circulare asemănătoare sînt trimise și privighetorilor).

³ Astfel, în ordinele trimise privighetorilor de ocoale la 18 aprilie și 9 septembrie 1846, ispravnicul de Roman sublinia „desăvrșita molătate și neîngrijire” a acestora deoarece nu raportau cu regularitate cazurile de strămutare din ocoalele administrate de dinșii. Li se atrage atenția „cu asprime... ca să fie mai cu activitate căci, hotărîți se arată, căci dacă nici după aceasta nu vei urma a stavilarisi strămutările și opoșire și a raportui la 20 a fieștecăria luni... vei fi strălăuit... și îți se va prileji și depărtare din slujbă...”. (Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 196, 389 și dosar nr. 1134, f. 430). Ispravnicul de Fălciu sublinia de asemenea „adesăle strămutări prilejite între dajnici... pe la deosebite locuri și mai virtos peste hotar...” și atrăgea atenția privighetorilor „asupra acestui gingaș obiect”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 477, ordinul din 5 august 1846), etc.

interesant de notat faptul că grija principală a ocîrmuirii avea în vedere nu atît consecințele sociale ale fenomenului și prejudiciile proprietății, ci viza, în primul rînd, interesele majore ale statului feudal: păs-trarea echilibrului financiar, grav zdruncinat de masiva evaziune fis-cală provocată de strămutări¹. Circularele la care ne-am referit, și ele sînt foarte numeroase, reflectă evident un aspect important al crizei sistemului feudal.

Documentele oficiale — în rîndul cărora se încadrează și cele ci-tate mai sus — atestînd continuitatea și amploarea procesului de stră-mutare, eludau în chip voit adevăratele cauze care îl generau. Totul era pus pe seama activității dregătorilor cărora li se repetau stereotip aceleași indicații și reproșuri. Documentele dovedesc, în același timp, neputința statului feudal de a opri propria sa descompunere generată de condiții cu caracter obiectiv².

Lipsa de consecvență a Vistieriei sau a Departamentului din lăuntru în aplicarea măsurilor privitoare la strămutare, caracterul con-tradictoriu al dispozițiilor verifică, cu mai multă tărie, valabilitatea constatărilor enunțate mai sus.

În foarte multe cazuri, în urma cererilor locuitorilor rămași în sat sau ale proprietarilor, Vistieria aproba mutarea birului fugarilor, în eventualitatea în care aceștia erau găsiți³, fără să mai ridice obiecții de ordin procedural dictate de prevederile așezămîntului⁴. Procedul era

¹ Într-o circulară din 22 ianuarie 1848, Vistieria, subliniind din nou „adesăle re-clamații ce mai totdeauna să ivesc pentru pribegirea lăcuitorilor dajnici“, notează că is-pravnicii trebuie să depună toate eforturile „pentru stavilarisirea unui asămînea pas... care privește chiar la paguba haznelii... fiindcă acesta este unul din cele mai însămnătoare obiecturi ținitor la interesul statului...“. Li se pune în vedere de asemenea că „prețuind gingășimea acestui lucru, să ei de îndată cele mai nimerite măsuri pentru oprirea unui așa rău... dînd totodată îngrijire și satelor ca să privegheze în toată vremea, de aproape, pentru orice mișcare în pribegire a lăcuitorilor pe care îndată ce i-ar simți că vor a face asămînea pas, să dei de știre spre a-i asigura prin chipul cuvenit“. (Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 379, f. 299. Sublinierea este a noastră). Într-o altă circulară, din 30 martie 1849, Vistieria constata din nou „adesăle reclamații ce pe toată ziua să primesc... din partea satelor... și proprietarilor pentru strămutarea lăcuitorilor de la un loc la altul“. Se cere ispravnicilor să rezolve ei asemenea cereri. (Ibidem, Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 76, 94 și Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 134, 169), etc.

² Neputința aceasta se vedește și în inconsistența măsurilor luate împotriva pro-prietarilor abuzivi. Astfel, Departamentul din lăuntru, la 16 iunie 1849, dispune ca locui-torul oploșit pe moșia boierului P. Cozmiță să fie dus înapoi în satul din care fugise. Deși boierul „a bătut cumplit“ pe feciorii trimiși să-l ridice pe locuitor, se recomandă ispravniciei să-i atragă doar „luare aminte cu mîrginire de a nu mai oploși lăcuitori a satelor“. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 447), etc.

³ Răspunzînd ispravniciei Neamț care cerea scăderea birului unui număr de opt locuitori fugiți din Hlăpești, Vistieria dispune ca acei strămutați pe la locuri cunoscute „se vor încărea pe acolo, iar acci care nu se știu unde sînt nu să poate face scădere... ci să plătesc de cătră grămada satului...“. (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 719, dispoziția din 11 aprilie 1846), etc.

⁴ Vezi, spre exemplu, Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 721, 722, 723, 739, 744, 750; passim, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 309, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 7, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, passim, etc.

justificat de situația grea în care se aflau satele din care se strămutaseră mulți locuitori, de faptul că proprietarii nu cereau întotdeauna, în mod expres, întoarcerea fugarilor și interveneau ei înșiși în acest sens pentru a asigura statornicirea locuitorilor rămași sau de cazul în care proprietarul pe moșia cărora se strămutau locuitorii, era suficient de influent pentru a forța decizia ocîrmuirii¹. În deciziile Vistieriei se reflectă grija pentru apărarea intereselor financiare ale statului². Uneori, uzînd de dreptul de a acorda deciziile finale în cazurile de strămutare, organele ocîrmuirii exercitau presiuni asupra proprietarilor și arendașilor pentru a-i determina să ajute pe locuitori cu alimente și furaje în împrejurări grele.

Măsura era dictată, în egală măsură, atît de grija de a evita evaziunea fiscală, cît și de repercusiunile pe care foametea le-ar fi putut avea asupra liniștii interne. Pe această linie, se plasează, credem, anaforaua Sfatului din 19 aprilie 1849. La propunerea Departamentului din lăuntru ca proprietarii și arendașii să fie impuși să ajute pe locuitori, înaltul for, exprimîndu-și acordul, sublinia că, în eventualitatea în care aceștia se vor opune, „nu rămîine decît a se da voie locuitorilor lipsiți de a se muta, prin știrea isprăvniciei, pe la alte moșii unde vor găsi mijloacele viețuirii... și de cătră Vistierie să se înscrie la acel loc”³.

Dispoziția avea în vedere precedentele create în anii anteriori, cînd foametea provocată de secetă și lăcuste dăduse naștere unor adînci frămîntări interne. Chiar fără intenția prealabilă de a se strămuta definitiv, mulți locuitori își părăseau așezările și peregrinau prin țară în căutare de lucru și hrană. Contractînd obligații grele față de proprietarii pe moșiile cărora se strămutau temporar, practic, locuitorii în cauză, nu se mai puteau întoarce, chiar dacă doreau aceasta, în satele de baș-

¹ Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 490. (Cazul locuitorilor fugiți din satul Slobozia Ciorăști cărora Secretariatul de stat le aprobă mutarea birului pe moșia Vutcani-Putna, proprietate a agăi Balș, unde aceștia se strămutaseră), etc.

² Pentru doi locuitori mutați din Jegălia-Fălciu în ținutul Tutova, Vistieria dispune să se încaseze rămășițele de bani „și pe viitorime a pune la cale a urma regulat cu plata către sat...”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 19—21, dispoziția din 10 ianuarie 1847). Răspunzînd isprăvniciei de Roman în cazul unui locuitor fugit din satul Trifești, Vistieria notează că, deși strămutarea acestuia este ilegală, „va pute rămîine acolo cînd va îndeplini cele legiuite cătră proprietarul din Trifești și își va cîștiga numele că este slabod”. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 207, dispoziția din 24 ianuarie 1847. Sublinierea este a noastră). În cazul unui număr de cinci locuitori fugiți din Valea lui Bosie-Fălciu, răspunzînd că nu poate acorda scădere pentru sat, Vistieria dispune că locuitorii „sînt datori a-i căuta și a aduce adeverințele de la locurile unde ei să vor afla spre a să mijloci scăderea lor de aici și încărcarea acolo...”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 103—104, dispoziția din 28 februarie 1847), etc.

³ În continuare se preciza: „acolo unde proprietarii de moșii vor arăta nemilostivire de a înlesni pe locuitori... înțimplîndu-se a pribegi, dreptul haznelii să se împlinească de la vinovați”, *Manualul Administrativ al Prințipatului Moldovei*, tom. I. Iași, 1855, p. 466—467.

tină¹. Uneori, însă, unii dintre dînșii nici nu mai manifestau această dorință².

Din aceste cauze nu se putea face și nici nu s-a făcut distincție în materie de procedură între cele două forme de strămutare. Strămutările temporare se încadrează organic și firesc în procesul general³.

În raport cu numărul mare al celor fugiți, numărul locuitorilor aduși la urmă este extrem de redus, cu totul neînsemnat chiar. Întoarcerea fugarilor se efectua numai în urma stăruințelor repetate ale proprietarilor și atunci cînd poziția celor pe moșiile cărora locuitorii se statorniciseră nu era suficient de fermă. Dovadă că lucrurile stau așa ne este oferit de faptul că, din numărul mare al dispozițiilor în acest sens ale Vistieriei sau ispravnicilor, puține doar s-au realizat practic⁴.

Anumite împrejurări, determinate de situația locuitorilor strămutați, făceau inaplicabile dispozițiile de întoarcere la urmă. Nu mai erau aduși înapoi, de pildă, locuitorii care apucaseră să-și facă așezări stabile pe locul în care se strămutaseră⁵. De asemenea, se recomanda

¹ Intr-o cerere adresată isprăvniceii la 15 martie 1847, o femeie din Mălini-Suceava arăta că în 1846, împreună cu bărbatul său, „pentru nevoile ce avem, am fost siliți a ne duce după închipuire viețuirii” la satul Botești-Roman. Vroind să se reîntoarcă acasă, proprietarul din Botești, deși nu-i datorau nimic, i-a reținut bărbatul. (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 35—36), etc.

² Arendașul moșiei Heleșteni și Oboroceni-Roman se plînge isprăvniceii, la 16 ianuarie 1849, că în toamna anului 1848 șase locuitori au plecat să-și caute hrana. Chemați să se întoarcă, au refuzat. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 4). De asemenea, arendașul din Heci se plînge isprăvniceii Suceava, la 9 aprilie 1849, că, în anul trecut, 25 locuitori s-au dus să-și ierneze vitele pe o moșie din ținutul Iași. Locuitorii nu numai că nu s-au mai întors, dar cîțiva dintre dînșii au venit pe moșie „și au mai ademenit încă pe vreo 20 gospodari, încît asemenea urmare mi-au dat prilej a gîndi că ei ar avea un alt plan”. (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 15667), etc.

³ Astfel, pentru cei 46 locuitori plecați din Huși, s-au dat porunci staroștilor să umble prin țară, să-i caute și să stringă rămășițele de bir ce le datorează. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 46). Șapte locuitori din Grumăzoaia-Fălciu „...s-au făcut nevăzuți supt cuvînt că s-ar duce la săcere pe unde sînt datori și unii la muncă unde vor găsi fără să-și ei răvaș din sat și acum, căutîndu-să, nu să pot afla”. (Ibidem, f. 350—359, cererea locuitorilor din sat din 25 iulie 1847), etc.

⁴ Pentru locuitorii aduși la urmă, vezi Arh. St. Iași, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 419 și passim, dosar nr. 1134, f. 229. Tr. 1339 op. 1521, nr. 1448, f. 545, etc. La aducerea fugarilor slujitorii întrebuițau cele mai brutale metode. Astfel, slujitorii isprăvniceii Dorohoi aduc pe cinci locuitori fugiți din Rudești, „în peptul cailor pin tot satul, mai rău decît în vremea turcilor”. (Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 44268, cererea din 14 ianuarie 1847).

⁵ Așa, spre exemplu, cu toate dispozițiile Vistieriei pentru înapoierea unui fugar din Beșicani-Tutova, isprăvnicia raportează la 9 august 1848 că acolo unde acesta s-a stabilit, la Stoieșești-Fălciu, s-a însurat și „și-a făcut așezare gospodărească ca unul ce din Beșicani a fost venit burlac”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 187—188). Vistieria aprobă stabilirea la Bazga-Fălciu a unui locuitor strămutat de la Chireștii-Vaslui «leonece „și-au făcut așezare”. (Ibidem, dosar nr. 1485, f. 12, 38), etc.

amânarea măsurii pentru acei care urmau să-și strângă recolta¹. Nu am întilnit nici un caz în care, în privința acestora, să se mai revină asupra cererilor de aducere la urmă. Excepție se făcea, în egală măsură, și pentru acei dintre fugari care se angajau ca slugi la proprietari sau arendași².

Organele represive ale ocîrmuirii acționau cu promptitudine numai în împrejurări cu totul excepționale. Așa, de pildă, operația de depistare și aducere la urmă a dezrobiților fugari de pe moșia Duda-Fălciu, proprietate a beizadelei Grigore Sturza, s-a desfășurat cu o viteză uluitoare. La cererea prințului, deși dezrobiții fuseseră mutați cu forța pe moșiile acestuia, fugarii sint căutați și stabiliți, împotriva voinței lor, pe moșia Duda sau în alte părți în care beizadeaua avea nevoie de oameni³. Însă, chiar și în cazul prințului Sturza⁴, ca și în altele, în cele din urmă, atitudinea dirză a locuitorilor izbutea să impună proprietarilor și autorităților măsuri de natură să favorizeze interesele acestora. De multe ori ei reușeau să obțină aprobarea de a se strămuta în locurile pe care le doreau deși, în prealabil, fuseseră aduși la urmă⁵.

Este interesant de menționat că proprietarii, în unele cazuri, prin propriile lor mijloace, uzînd de forță, aduceau înapoi pe locuitorii fugari. În asemenea împrejurări, se produceau ciocniri destul de serioase care dovedesc, o dată mai mult, neputința statului de a reglementa, în

¹ Un locuitor fugit din Căciulați la Sofricești-Roman este lăsat pînă în toamnă deoarece, se plîngea el, „strămutîndu-mă acum, rămîn cu totul sărac pentru totdeauna”. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 177, cererea din 4 aprilie 1846). Trei locuitori fugiți din Romîni-Neamț la Averești-Roman, sint lăsați pînă în primăvară pentru a se plăti de datorii și a-și aduna ceea ce au. (Arh. St. Iași, f. 460, raportul privighetorului din 3 noiembrie 1846). Doi din cei 13 locuitori fugiți din satul Lucăștii de Mijloc-Roman sint găsiți în ținutul Vaslui. Nu pot fi ridicați deoarece își făcuseră semănături. Se dispune a fi lăsați pînă după stringerea recoltei. (Ibidem, dosar nr. 1134, f. 288, 434, adresa ispravniciei de Vaslui din 16 mai 1849), etc.

² Ispravnicia de Roman raporta Vistieriei, la 28 iunie 1846, că nu poate ridica pe trei locuitori fugiți din Helteni-Bacău la Dulcești, „fiind slugi la posesorul acei moși”. Vornicelul a fost despăgubit de banii birului. (Ibidem, dosar nr. 1107, f. 327). Un locuitor fugit din Birjoveni la Roman „slujăște la clucerul Carabet care i-a plătit hacul înainte și acum nu-i poate da drumul”. I-a plătit de asemenea și birul pe un an. (Ibidem, f. 331), etc.

³ Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 431, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1140 și Tr. 1772, op. 2020, nr. 15254.

⁴ Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1140, f. 30, 32, 50.

⁵ Astfel, fără să mai aștepte aprobarea Vistieriei, 42 ursari dezrobiți din Băhnășeni-Bacău se strămută la Blagești, în cuprinsul aceluiași ținut. Locuitorii rezistă cu îndîrjire tuturor încercărilor ce se fac pentru a-i aduce la urmă și declară cu hotărîre în cererea lor din 10 decembrie 1848, că „dacă vom fi strămutați de la asămînea loc ce noi nemulțămim, și să ne vire iarăși în iadul care abc am scăpat, apoi să știe cîntita ispravnicie, cu hotărîre, că ne vom duce în toată lumea, unde nici de numele nostru nu va mai auzi”. (Ibidem, Tr. 1318, op. XVI, 1491, nr. 32, f. 48). De asemenea, privighetorul ocîlului Moldova din ținutul Suceava, aduce la urmă pe un locuitor fugit din satul Dumbrăvița de Sus. Acesta însă refuză să se statornicească în sat declarînd că „astăzi aducîndu-l la urmă, mine va pribegi mai departe”. (Ibidem, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 104—105, raportul din 18 martie 1848), etc.

limitele impuse de rînduialile feudale, procesul general de strămutare al locuitorilor¹.

Procedura, ale cărei linii generale le-am schițat mai sus, se aplica în special în cazul strămutării locuitorilor birnici. În privința altor categorii de contribuabili, a căpătăerilor și treptelor, de pildă, procedura era mult simplificată. Pentru a evita evaziunea fiscală, provocată de nestatornicia căpătăerilor, Vistieria, așa cum se știe, în catagrafia din 1845, îi legase pe aceștia cu birul satelor în care fuseseră găsiți de comisii. Abuzul acesta, care a determinat adînci nemulțumiri, a avut grave repercusiuni asupra satelor. Locuitorii acestora fuseseră obligați să dea chezașie pentru căpătăerii înscrși în tabele și să garanteze că aceștia își vor achita cu regularitate obligațiile bănești. Căpătăerii însă, în majoritatea lor angajați cu contracte pe termen scurt, în calitate de argați la proprietari sau arendași, după expirarea termenului plecau în căutare de noi angajamente. Cei care-i luaseră pe chezașie sau locuitorii satelor în cislele cărora aceștia erau înscrși, erau obligați să plătească birul ce revenea asupra lor. Cazurile de strămutare a căpătăerilor sînt foarte numeroase². Atunci cînd erau găsiți, Vistieria nu ridică nici o obiecție în privința mutării birului după ce se asigură, prin mijloacele obișnuite, că interesele fiscului nu vor fi prejudiciate. Dărilor celor care nu erau găsiți trebuiau însă să fie plătite în continuare de chezași sau de ceilalți locuitori care participau la cislă³. Nu este

¹ Un caz tipic în această privință este cel relatat de aga Alecu Dia, proprietarul moșiei Curtești de Jos-Tutova, în cererea sa adresată domnului la 17 ianuarie 1847. Pe moșia acestuia se strămutaseră șase locuitori din satul Săndrești, proprietate a vornicului Lascarache Bogdan. Slujitorul isprăvniciei, însoțit de oamenii vornicului, de „ciomagasi”, relatează boierul, recrutați din plugari, argați și slugi au venit noaptea „și intrînd în sat, buntluînd tot satul, bătînd și spărgînd capetele, tăind mîinile, scoțînd ochii oamenilor, mai rău decît în vremea tătărilor și a enicerilor, au și răpit pe unii lăcutori... rămîindu-le fimeile și tot avutul lor...”. După trei zile, slujitorul a venit din nou „cu alți ciomagari, mai mulți, tot în puterea nopții și făcînd altă nouă mai cruntă vedere, dărîmînd casele oamenilor, împrăștiînd și prădînd tot avutul lor, au mai răpit pe unul... Grozav este a privi asămîncă faptă — exclamă boierul în încheierea cererii sale — chiar atunci cînd noi ne fălim că avem domn în scaun și cinste și avere și viața deopotrivă este siguripsită de Organicescul Reglement. Trist lucru este a privi cum d-lui vornicul își bate joc de toate și de omenire și nimeni nu-l periorisăste de la asămîne fărădelegi”. Imputernicitul isprăvniciei, la rîndul său, arată că mergînd la Curtești, împreună cu cîțiva feciori boierești, a prins cinci oameni dintre cei fugiți. Vătavul moșiei a adunat vreo 30 locuitori care au alergat cu parii după slujitor „și l-au agiuns pe alt hotar de moșie și a început a bate pe feciorii boierești... pînă i-a umplut de sînge”. Cînd a venit să-i ridice și pe ceilalți doi, vătavul l-a închis pe slujitor în ogradă „punînd pușcași păzitori pe la porți”. Apoi, împreună cu oamenii din sat au atacat pe oamenii vornicului (acesta trimisese 20 oameni) „dînd și cu pușca” și prilejuindu un cumplit „vălmășag”. Același tratament este aplicat și unui slujitor al Vistieriei care, abia „au scăpat cu fuga”. De-abia după a cincia încercare, slujitorul a reușit să ridice pe ultimul fugar. (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 452, f. 39—64), etc.

² Menționăm 21 fugiți din Tudoroaia, cotună a satului Bivolari-Iași (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 312, f. 1—34, cererea proprietarului din 26 iunie 1849), 11 din Bozia-Fălcui (Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 76—77, cererea proprietarului din 15 aprilie 1847), etc.

³ Ibidem, vezi și Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 296, nr. 1448, f. 24, 494, nr. 1461, f. 151—152, etc.

menționat nici măcar un singur caz de aducere la urmă a unui om aparținând acestei categorii. Atitudinea Vistieriei, în cazul acestora, era determinată de interese de natură pur fiscală.

În privința treptelor, denumire sub care sînt cunoscuți mazilii, ruptașii și ruptele Vistieriei, procedura era la fel de simplă. În cazul acestora, puteau cere aducerea la urmă doar ceilalți locuitori aparținînd aceleiași categorii, care rămăseseră încărcăți cu dările și slujbele datorate de fugari¹ al căror număr era destul de ridicat. Cazurile sînt înserate în dosare speciale intitulate: „strămutarea treptelor privilegiate”². Deși uneori, în urma stăruinței locuitorilor, Vistieria își exprima acordul cu privire la întoarcerea la urmă a unora dintre fugari³, nu am găsit totuși nici o mențiune din care să rezulte că dispozițiile s-au aplicat. Lucrul era greu de realizat deoarece, în cea mai mare parte, fugarii din această categorie, în locurile în care se statorniceau, spre deosebire de majoritatea fugarilor aparținînd categoriei birnicilor, contractau raporturi de muncă salariată⁴. Legăturile lor cu satul fiind doar de natură fiscală, în măsura în care interesele Vistieriei — care coincideau cu cele ale locuitorilor rămași în sat — erau satisfăcute, nu se punea nici o piedică de altă natură în calea strămutării.

Un deosebit interes pentru problema de care ne ocupăm o prezintă analiza situației fugarilor în locurile în care se statorniceau. Locuitorii birnici, în majoritatea cazurilor, stabileau în noile locuri de așezare raporturi asemănătoare cu cele de pe moșiile de baștină. Deși strămutarea constituia o manifestare certă a tendinței de a scăpa de obligațiile feudale, de dependența pe care acestea o generau și cu toate că, cel puțin la început, cu scopul de a-i atrage, proprietarii acordau locuitorilor strămutați un regim asemănător celui al bejenarilor, făcîndu-le diverse înlesniri, în scurtă vreme, obligațiile nou contractate îi aducea într-o situație la fel de grea, dacă nu mai grea chiar, decît aceea care-i determinase să fugă. De aceea, nu rare sînt cazurile în care, după o perioadă oarecare locuitorii manifestau dorința de a se re-

¹ Mazilii din Băsești-Fălciu se plîng isprăvniciei, la 15 ianuarie 1848, că șapte dintre dinșii sînt fugiți și string cu mare greutate birul de la dinșii, „iar slujbele ce-i ajung a face tocimim noi oameni în locul lor și le plătim de le fac... și de la dinșii nu putem scoate nimic...”. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1475, f. 9).

² Ibidem, dosar nr. 1460, 1461, 1475, 1482, etc.

³ Astfel, mazilii din Deleni-Fălciu se plîng isprăvniciei în ianuarie și februarie 1817 că din satul lor au fugit un număr de patru oameni. Li se răspunde: „...să vă săliți a-i afla... și să va pune în lucrare aducerea lor... pînă la care veți plăti darea lor... ca și pînă acum... rămîindu-vă dreptate a vă despăgubi de la ei cînd să vor găsi sau din cele ce le va fi rămas în urmă: casă, vii sau părți de pămînt, ca niște răzeși...”. (Ibidem, dosar nr. 1460, f. 42—43), etc.

⁴ Un mazil fugit din Bunești-Iași la Bumbăta-Fălciu este vătăjel la posesor, altul fugit din Cotoroia-Tutova la Isaia-Fălciu este slugă în casă, iar unul fugit din Suletea-Fălciu la Roșcani este „chelar în ograda agăi Lătescu” (Ibidem, dosar nr. 1482, f. 29, dosar nr. 1460, f. 108, dosar nr. 1449, f. 43, 99), etc.

întoarce în vechile lor așezări¹ sau fugeau în alte părți². Unii dintre ei însă izbuteau să se angajeze ca salariați în serviciul domestic³ sau ca muncitori agricoli⁴.

Eliberarea de sarcinile feudale putea să se producă mai ales în eventualitatea în care locuitorii fugari se puteau stabili în târguri și orașe. Slaba dezvoltare a acestora, urmare directă a caracterului dominant agrar al economiei Moldovei, în care relațiile feudale erau precumpănitoare, nu a facilitat afluxul fugarilor spre târguri. Acestea, din cauza insuficienței dezvoltării a industriei, chiar a stadiului manufacturier al acesteia, nu puteau absorbi imensa forță de muncă pe care strămutările masive o aruncau pe piața internă a țării. De aceea, această forță a fost absorbită, în marea ei majoritate, tot de agricultură. Mai mult decât atât, condițiile grele din anii 1846—1849, provocate de foametea care a afectat în egală măsură și populația orășenească, au determinat

¹ Astfel, șase locuitori din Șchiopeni-Fălciu strămutați la moșia Chetrosul încă din anul 1846, în urma făgăduielilor proprietarului că le va da „boi de hrană și vaci cu lapte pentru hrana copiilor și altele... pîine de sămînță pe care să i-o înapoiem din rodul ei“, se plîng isprăvniceii la 3 martie 1849, că nu au primit nimic din cele promise și — declară ei — „am rămas de și ce am mai avut, cîte un țolic spre învălire și acela l-am vîndut...“. Pîinea lor era luată de boier „...și ne da să mîncăm cîte un pol stamboală la un suflet pe săptămîină, iară la muncă necruțat și precum vroia, așa ne trece în niște cnigi; am răbdat cît am putut... iară văzînd că nu mai este chip de a mai pute ține viața noastră...“. Locuitorii cer învoirea de a reveni la Șchiopeni (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 79). Alți locuitori din același sat arată în octombrie 1849 că proprietarul din Cioricești, „după multe măguliri ce ne-au dat... ne-am strămutat din lăcuințele părințăși... iar îndată ce ne-au prins în cange, au început a ne robi și pe noi și copiii și fimeile noastre cu feluri de schingiurii, niciodată mai pămzim pont hotărît, zi și noapte ne robește. În vreme de patru ani și mai bine de cînd robim am rămas săraci... iar acum nu mai sîntem în stare a răbda atîta robie“. Cer reîntoarcerea la Șchiopeni, (Ibidem, dosar nr. 1253), etc.

² Ibidem, Tr. 1772, op. 2020, nr. 16930, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 195, etc.

³ Din cei patru locuitori fugiți din Ghermănești-Fălciu, unul este baci la un boier iar altul vizitiu. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 352, vezi și filele 488, 535, 573, locuitori tocmiți argați). Trei locuitori fugiți din Helteni-Bacău și Dulcești-Roman sînt slugi la arendaș. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 327 și dosar nr. 1112, f. 3, 75), etc.

⁴ Un caz tipic în această privință este cel al unui număr de șapte locuitori din Roșieci fugiți pe moșia Urdești. La 30 martie 1847 vechilul moșiei relate că oamenii au venit în sat „arătînd că sînt peritori de foame și pentru închipuirea hranei lor au cerut ca să se alcătuiască a munci la ce va fi de trebuință... și proprietarul i-au alcătuit plugari, dîndu-le bani înainte pentru mai multă vreme“. Proprietarul, la rîndul său, protestînd în potriva faptului că, la intervenția stăpînului din Roșieci, Vistieria dăduse dispoziții pentru ridicarea fugarilor, menționa că locuitorii în cauză erau în drum spre Galați, „neavînd nici o închipuire de hrană“. El i-a tocmit plugari „în temeiul poruncilor ce au urmat că dacă un lăcuitor nu va fi înlesnit cu pîine de cătră proprietar sau posesor. va fi slobod a merge oriunde va găsi înlesnire“. Proprietarul din Roșieci n-are drept să-i revendice deoarece și vornicelul le-a dat mărturie că sînt liberi „precum mulți cielanți ce n-au îndemănare“. Boierul mai indica drept argument în favoarea sa faptul că „și eu am îndestui fugiți și după cită stăruință am întrebuițat... nu mai pot ave...“. În cele din urmă se aprobă ca locuitorii să rămîna în Urdești. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 237—244), etc.

— în perioada aceasta — și un proces invers: deplasarea temporară sau pe alocuri chiar definitivă a unei anumite părți a populației spre sate în căutare de hrană.

Condițiile interne au determinat o acută criză economică cu adânci repercusiuni pe plan social. La aceasta s-a adăugat și criza politică generată de împrejurările revoluționare din anii 1848 și 1849. Mizeria generală provocată de acțiunea factorilor naturali, scăderea puterii de cumpărare a maselor, zdrobite sub povara obligațiilor feudale și de opresiunea fiscală, criza comercială și devalorizarea parțială a monedei au afectat toate categoriile populației orășenești. Situația a fost cu atât mai gravă, cu cât multe din târguri, proprietate boierească, aveau un profil precumpănitor agrar, agricultura fiind ocupația principală a diverselor categorii de locuitori¹.

Cel mai greu lovită însă a fost populația birnică. Din cauza foametei și a enormelor sarcini fiscale care apăsau asupra lor, birnicii mahalalelor, mai ales, părăseau târgurile în căutare de hrană. Exoduri masive au avut loc din târgurile Huși, Roman, Botoșani, Bacău și Tg. Neamț².

Strămutarea unor locuitori din orașe la sate sau în alte centre urbane a constituit o realitate. Fenomenul nu este surprinzător, ci este generat firesc de specificul dezvoltării economice a țării. Trebuie subliniat însă că în perioada de care ne ocupăm, din cauzele asupra cărora am stăruit, el depășește limitele obișnuite.

¹ Este sugestivă în această privință cererea adresată ispravniciei, la 12 iulie 1847, de „obștea breslelor patentarii și calle din treapta neguțătorilor” târgului Fălciu, în care se arată că „împlare nerodirii sămănăturilor ce unii din noi nădăjduiam tot într-a cea hrană a plugului... acum cu săceta și mîncarea lăcustelor, am rămas cu totul lipsiți, care unii dintre noi au pribegit cu totul de răul foamei... și noi cei ce am rămas căutăm a ne duce unde vom pute a ne agonisi hrana de toate zilele și plata capitației că la locul acesta sîntem peritori de foame, că nici un fel de alijveris nu avem”. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1112, f. 3. Sublinierea este a noastră).

² La 31 iulie 1847, ispravnicul de Fălciu raporta că, încă din primăvară, mai mult de 100 oameni dintre birnicii și patentarii din Huși, „lipsiți fiind de zilnica hrană s-au dus ca să muncească pe o scurtă vreme la vornicul D. Mavroeorat, pe moșia Cioricești-Covurlui unde, înglodindu-să în datorii și pînă acum nu s-au mai turnat”. Birnicii uneia din mahalale, la rîndul lor, arătau că dintre ei „mai mulți lipsesc decît sîntem față, duși fiind unii pe la treer și alte locuri depărtate”. (Cererea din 9 septembrie 1847). În decembrie 1848 ispravnicul raporta din nou că cea mai mare parte din locuitori sînt „împrăstiați după muncă pe la feluri de locuri spre agonisire hranei”. Greutatea situației și mușcările locuitorilor, puși în imposibilitate de a plăti birul fugarilor și al celor înscrși de două ori în catagrafie, determină Vistieria, în cursul anului 1849, să scadă birul ce revenea asupra unui număr de 173 locuitori (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 537—538, 116 și Tr. 1352, op. 1535, nr. 298, f. 8, 15, 74—78). Din Roman sînt dați lipsă un număr de 33 căpătări și un însemnat număr de birnici. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 30 și 32—34, 43). Locuitorii birnicii din Botoșani, la jumătatea anului 1849, sînt încărcăți cu birul a 426 oameni dintre care majoritatea fugiseră în intervalul scurs de la catagrafia din 1845. (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 755, f. 144). Pentru Bacău, Tg. Neamț și Fălțiceni, ibidem dosarele nr. 462, 134, f. 51—52, 59—60 și Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 22—23).

Printre locuitorii strămutați din târguri, alături de birnici, un loc însemnat îl ocupă căpătăerii¹. Aceștia, așa cum am arătat și mai înainte, stabiliți vremelnic în târguri și orașe, fuseseră înscriși, de comisiile catagrafice, între birnici. La expirarea contractelor ei se întorceau la locurile de origine² sau plecau în alte părți³. Cazurile de acest gen sînt foarte numeroase. Alți locuitori însă, așa cum am văzut, se mutau temporar sau definitiv la sate, din lipsa mijloacelor de existență⁴. Mulți însă, atît dintre birnici, cît mai ales dintre trepte sau bresle, se stabileau în alte orașe sau târguri în căutare de condiții mai bune de trai. Mențiunile documentare atestă faptul că aceștia, aproape fără excepție, se angajau ca slujitori, argați, calfe sau muncitori salariați, adică adoptau, în general, același gen de muncă pe care-l desfășuraseră în

¹ Lucrul acesta se desprinde, spre exemplu, dintr-un dosar privind locuitorii strămutați din Iași. La 17 iulie 1846 ispravnicul raporta că din cei 1251 căpătăeri înscriși de comisie, 41 sînt strămutați la locuri cunoscute. La 2 august raporta din nou, referindu-se la birnici și căpătăeri, că „pînă astăzi, adevăratul număr a acestor două clasuri nu este descoperit”. Aceasta din cauza strămutărilor continui care sînt consemnate în numeroase rapoarte din cursul anului 1847. (Arh. St. Iași, dosar nr. 133, f. 54—55, 59, 133, 213—214 și passim). La 16 iunie 1847 ispravnicia Tecuci raporta strămutarea unui număr de 16 căpătăeri (Ibidem, dosar nr. 723, f. 44—46). Ispravnicia de Tutova raporta, de asemenea, fuga spre sate a 23 birnici și căpătăeri din Bîrlad. (Ibidem, dosar nr. 739), etc.

² Ibidem, dosar nr. 133, f. 1—4 și nr. 462, f. 27 (Doi locuitori din Bacău într-o cerere din 15 ianuarie 1847 arată că „în vremea comisiei catagrafiei aflîndu-să slugi la d. N. Dumitriu, i-au înscris între birnicii acestui tîrg și acum, împlinîndu-li-se anul slujirii lor, s-au strămutat pe moșia lor în sat Mătginenii Unguri”. Vistieria aprobă mutarea birului).

³ Patru locuitori din Iași arată Vistieriei la 3 martie 1847 că „fiind veniți vremelnicește în Iași, cu munca pentru zilnica hrană”, au fost înscriși între birnici și acum au sărăcit. Cer voie a se muta la Golăești și să fie trecuți între căpătăeri „ca unii ce sîntem slugi”. (Ibidem, dosar nr. 750, 894—895; vezi și filele 44—45, 78—79 și dosar nr. 484), etc.

⁴ Șapte locuitori birnici din Tg. Lespezi „să găsesc la lucru pe moșia Bănești”. (Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 24, cererea starostelui din 19 iunie 1846). Doi birnici din satul Isaia înscriși de catagrafie la Huși cer ispravniciei, la 2 august 1847, să le învoiască strămutarea în satul de origine deoarece „petrecînd în mari nevoi, rămîind și cu totul săraci, acum vroim a merge iar la... Isaia unde sînt părinții noștri, ca să ne apucăm de lucrul pămîntului și a viilor și saduri ce avem pe ace moșie”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 179). Poliția din Fălticeni raporta ispravniciei Suceava, la 26 ianuarie 1846, că birnicii „care vroesc a să strămuta la alte locuri și-și au binale și casăle lor le vînd și să duc”. Cere să se dispună ca birnicii să nu poată vinde nimic fără învoirea breslelor deoarece „pînă acum nu putem aduna birul din pricină că un însemnat număr de feță din birnici <...> pe la alte locuri neștiute, care iarăși așa au făcut și au vîndut binalele și s-au făcut nevăzuți...”. (Ibidem, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 22—23, vezi și Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 149, 423 și dosar nr. 1461, f. 192). Un locuitor strămutat din Bîrlad declară ispravniciei că „pentru mai lesnicioasă viețuire”, a plecat la satul Valea Lungă. Același motiv îl invocă și alți doi locuitori strămutați la Cotu Podului (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 739, f. 179—180, 183—184). Cinci locuitori birnici din Galați, veniți de prin sate, cer să li se aprobe strămutarea la Roșcani „unde ar fi găsit mai cu îndemănare locuri de hrană”. (Ibidem, dosar nr. 741, raportul pîrcălăbiei din 27 martie 1847), etc.

tîrgurile din care se strămutaseră¹. De multe ori însă, cererile staroștilor conțin doar indicarea numărului fugarilor și a locurilor de așezare fără să specifice ocupația acestora². Din această cauză, este greu să stabilim un raport statistic.

În privința locuitorilor fugiți din tîrguri — ca și în cazul treptelor sau al căpătăerilor — atîta vreme cît se dădeau garanții că aceștia își vor plăti dările în locurile în care s-au statornicit, Vistieria nu ridică nici o obiecție în ceea ce privește mutarea birului. Cînd situația era clară și locul de așezare al fugarilor precis indicat, se dădeau imediat dispoziții în acest sens³.

Așa cum s-a putut observa, numărul locuitorilor strămutați din tîrguri — cel puțin din acelea indicate în materialul documentar — a fost destul de însemnat. Dacă fenomenul, încadrat în procesul general, întărește constatările cu privire la amploarea strămutărilor în perioada care o studiem și verifică concluzia cu privire la slaba dezvoltare a centrelor orășenești, care nu puteau absorbi surplusul de brațe creat de strămutări pe piața internă a Moldovei, el prezintă importanță și sub un alt aspect. Strămutarea locuitorilor din tîrguri și orașe, la sate sau în alte centre orășenești, a contribuit, într-o însemnată măsură, la extinderea și întărirea relațiilor de producție capitaliste datorită faptului că cei strămutați în mod exclusiv, indiferent de locul în care se stabileau, vremelnic sau definitiv, fiind lipsiți de mijloace de producție, își vindeau forța de muncă și contribuiau prin aceasta la întărirea sectorului capitalist al economiei, prin extinderea muncii salariate în forma ei apropiată de cea capitalistă. Trebuie să avem în vedere și faptul că, spre deosebire de țărani clăcași dependenți, situația juridică a acestei categorii de locuitori era alta. Ei — cel puțin o bună parte dintre aceș-

¹ Dintre treptele fugite din Huși, cinci s-au strămutat la Iași: doi lucrează la cărămidărie, unul la economul Gh. Grosu, unul este slujitor, iar altul „slujăște” la un Ioan teslar din mahalaua Tătărăși. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 26, 88, 556, 557). Mulți dintre fugari stabiliți în Iași sînt indicați că lucrează la cărămidărie. Isprăvnicia comunica Vistieriei că „făcînd înadins cercelare pentru toți cărămidarii ce s-ar afla peste rohatca capitalei, au găsit înfe dinșii un număr venit de pe la alte locuri”. Sînt indicați, printre alții, opt fugari din Huși. (Ibidem, f. 556—557, adresa Vistieriei către ispravnicia Fălciu din 11 noiembrie 1846). Dintre callele de cibotari și cismari fugiți din Huși, unul este slujitor la Birlad și doi la Galați; unul la „crișma lui Ilie” iar altul călău la Gh. Vornicu (Ibidem, f. 409 și dosar nr. 1461, f. 48). Se întîlnesc de asemenea mențiuni de salabiori, lucrători la zalhana, etc. (Ibidem, dosar nr. 1449, f. 2, 17), etc.

² Astfel, spre exemplu, la 5 iulie 1849, starostele bresle cismarilor din Roman, într-o cerere adresată isprăvnicii, arăta că din breasla sa, un însemnat număr de birnici și patentari sînt „împrăștiați prin deosăbite locuri în acest Principat”. Anexează o listă cu 44 nume și cere a i se da împuternicire pentru a încasa banii birului. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 468, 480), etc.

³ Un fugar din breasla lipovenilor bacali din Huși, fugit la Birlad este trimis poliției spre a fi dat pe chezăsie, „că va urma cu plata birului”. Poliția raportează că „după feliuri de silinți și îmboldiri”, nu s-a găsit chezaș. În cele din urmă, locuitorul în cauză, „s-au dat la stăpin, neguțătorului Neculai și Gheorghe abagerul, cu înscris chezăsie ca să-l slujască un an de zile...”, timp în care negustorul îi va plăti birul. (Arh. St. Iași, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 387—388), etc.

tia — erau foarte apropiați de condiția oamenilor liberi, atunci cînd nu posedau în mod deplin această libertate.

Aspectul cel mai important al strămutărilor, reprezentat de tendința locuitorilor birnici de a se elibera de sarcinile feudale prin stabilirea în tîrguri, poate fi urmărită și în etapa care face obiectul atenției noastre. Deși din pricina împrejurărilor expuse, afluența țăranilor spre tîrguri a fost mult stîmjenită, strămutarea în tîrguri, în limite impuse de condițiile interne, a constituit o realitate, ilustrată veridic de materialul documentar cercetat.

Am notat și mai sus și precizăm încăodată aici că, în multe cazuri, strămutarea spre tîrguri avea un caracter temporar¹, atît pentru căpătări cît și pentru birnici. Alții însă, plecau cu intenția de a se stabili definitiv și sînt întîlniți în documente ca argați, muncitori sau slujitori². De asemenea, tîrgurile din regiunile viticole ale Moldovei, în cuprinsul sau în apropierea cărora se aflau numeroase vii, constituiau un loc de refugiu pentru mulți dintre țăranii fugari. Este semnificativă în acest sens cererea spătarului Petrache Cozmiță, vechilul beizadelei Grigore Sturza, adresată Departamentului din lăuntru în mai 1849. Acesta relatează că din satul Cornii Unguri s-au strămutat la Huși un număr de 42 oameni cu scopul de „a scăpa de boeresc și celelalte a lor îndatoriri după așezămînt...”. Departamentul averilor bisericești, la rîndul său, nota, în cererea din 13 august 1849, că dintre birnicii și însurățeii satului, proprietate a episcopiei Huși, „un însămnat număr au început a pribegi în tîrgul Huși, unde cumpărînd locuri își fac case și, fără învoirea proprietății, să așază acolo ca să scape de îndatoririle zile-

¹ În afară de exemplele pe care deja le-am notat, prezintă interes, în acest sens, și un raport din 12 iulie 1849 al comisiei însărcinate cu cercetarea plîngerii locuitorilor din Botoșani care arată că de la catagrafia din 1845, sînt încercați cu un număr de 426 locuitori. Confirmînd exactitatea cifrei, comisia sublinia că a aflat „un însemnător număr ce lipsesc chiar din vreme catagrafiei... care viînd vremelnicește cu lucru vara în tîrg, de pe la alte locuri necunoscut, i-au fost apucat scrierea și în urmă s-au făcut nevăzuți...” (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 755, f. 62), etc. Sublinierea este a noastră.

² Un locuitor fugit din Novaci la Huși este la „Calciu bulgarul”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 313—314). Doi oameni din Dolhasca stabiliți la Tîrgul Urdești sînt „slugi boierești în ogradă”. (Ibidem, f. 346, 347). Un locuitor fugit din Pocearea la Huși, „slujăște în ograda episcopiei”. (Ibidem, f. 586). Unul fugit din Coțu Grosului la Roman este la negustorul Avram geambașul. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, f. 27). Doi locuitori fugiți din Roșieci la Tecuci sînt la Gh. Crasnalescu, „slujăsc cu anu că n-au fimeii”. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 236). Doi locuitori din Vetrișoiaia-Fălcu fug la Galați, „avînd prieteni acolo, oploșindu-se sub cheazăia prietenilor lor, muncesc acolo”. (Ibidem, f. 432—433). Un locuitor din Oltenești Fălcu, fugit tot la Galați, se îndeletnicește cu „speculație de muncă”. (Ibidem, dosar nr. 1483, f. 245). Trei locuitori fugiți din Trifești la Roman: unul este crișmar la T. Moroșanu, unul la Garabet Misir iar celălalt la C. Cazimir. (Ibidem, Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 370). Un locuitor fugit din Cuciulați la Roman, este chelar la clucerul C. Cihoreanu. (Ibidem, f. 391). Trei locuitori fugiți din Oltenești la Fălcu sînt slujitori la isprăvnicie. (Ibidem, Tr. 1352, op. 1535, nr. 141, f. 18). Doi locuitori din Bărăști-Vaslui sînt „slujitori la instanțiile capitalei”; unul la palatul ocîrmuirii și altul la agie. (Ibidem, dosar nr. 138, f. 21, 23), etc.

lor pontului, iară locurile de hrană ce le-au avut pe moșie, precum vii, livezi, grădini, ogoară și delnițe de finaț, le țin toate în a lor stăpînire“¹.

Ispravnicul, căruia i se cere întoarcerea fugarilor, raporta la 8 iunie 1850 că „în podgorie tîrgului Huși să află, pe la viile boierești și neguțitorești, îndestui pîndari, adunătură de prin sate, mahalale a tîrgului. Acești oameni — relatează în continuare dregătorul — odinioară s-au aflat viețuitori ca și alți lăcuitori din sate și tîrguri. Dar, după prefacere nenorocitelor soarte, au găsit mijlocul pîndăriei spre înlesnire viețuirii lor, cu plata ce eu de la proprietarii viilor“².

În afara celor stabiliți temporar, meșteri în căutare de lucru³ sau oameni statorniciți cu învoirea satelor pe o perioadă determinată⁴ și care, în cele din urmă, se reîntorceau în satele lor, unii izbuteau, după ani grei de trudă, să-și stabilească așezări definitive în tîrguri⁵. De altfel, aprobarea odîrmuirii pentru mutarea în tîrguri se acorda cu mare greutate fiind condiționată, atunci cînd se urma, firește, calea legală, de dovada proprietății imobiliare, terenuri sau case.

Întîlnim cazuri în care locuitorii strămutați în tîrg se îndeletnicesc cu comerțul sau meșteșugurile⁶.

Cazurile menționate pînă acum se referă, în general, la oamenii lipsiți de mijloace care, stabiliți în tîrguri, își cîștigau existența cu munca mîinilor. Excepție fac doar aceia dintre birnici care, avînd o stare materială mai bună sau practicînd o meserie oarecare, puteau să întreprindă pe cont propriu diverse afaceri comerciale sau lucrative, atunci cînd nu intrau ca lucrători în atelierele altora.

În general, și în cazul birnicilor strămutați în tîrguri, oînd Vistieria se găsea în fața faptului deja împlinit și cînd aceștia se obligau să plătească dările cuvenite fîscului, se obținea aprobarea strămutării. Faptul cel mai important, care se încadrează în tendința generală a birnicilor de a scăpa de obligațiile feudale, este că se strămutau în tîrguri mulți dintre fruntașii satelor. Posedînd unelte și vite, aceștia, în

¹ Departamentul anexează și cererea episcopiei în care aceasta intervine pentru oprirea strămutărilor care se desfășoară „cu neconținere“ și întoarcerea fugarilor pentru a nu servi de „ră pildă“ pentru ceilalți locuitori. (Arh. St. Iași, Tr. 1772, op. 2021, nr. 15538, f. 17. Sublinierile sînt ale noastre).

² Ibidem. Vezi și Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 105.

³ Comisia catagrafică înscrie în breasla dulgherilor din Murgeni-Tutova un număr de patru oameni „în vreme cînd ei s-ar fi aflat vremelnicește cu lucru acolo și îndată după înscriere s-au întors la urmă-le... în satele lor unde ș-ar ave gospodăreștile așezări...“ Locuitorii nu sînt toluși găsiți în locurile indicate. (Ibidem, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 261, adresa Vistieriei către ispravnicia de Fălcu, din 15 aprilie 1846).

⁴ Vezi, în această privință, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 264.

⁵ Astfel, de pildă, un locuitor din Huși, într-o jalbă adresată Vistieriei, la 2 mai 1849, arată că este strămutat în tîrg de cinci ani „slujind pe la boierii de aici, la vii și altele... cînd după ce din cruntele ostenele ce am întrebuițat mi-am cumpărat și eu casă în acest tîrg și mi-am făcut acareturi...“ (Ibidem, f. 170).

⁶ Trei din cei 20 locuitori strămutați din Bărăști-Vaslui sînt indicați ca fiind negustori în tîrgul Negrești (Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 138, f. 21, 23). Un locuitor strămutat din Stolniceni la Fălcu este găsit „hrănindu-se cu stoleria“. (Ibidem, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 217), etc.

cazul în care se stabileau în orașe, izbuteau să-și creeze o situație independentă — în măsura în care se poate vorbi de independență în condițiile economice și fiscale ale vremii. Această categorie de locuitori popula mai ales mahalalele târgurilor, îngroșând rîndurile populației birnice și se ocupa în special cu cărăușia.

În perioada de care ne ocupăm — așa cum se desprinde din materialul documentar — afluxul spre târguri a acestei pături a populației satelor luase asemenea proporții încît a impus ocîrmuirii măsuri cu caracter special.

Așa, spre exemplu, la 4 noiembrie 1846, reprezentantul mănăstirei Răchitoasa, proprietară a satelor Mălureni și Ocheșăști din vecinătatea târgului Tecuci, se plînge domnitorului împotriva umora dintre funcționarii isprăvniciei care, „în unire și cu alte fețe particulare, luînd bani de pe la cei mai înstăriți locuitori... și prin închipuire de oareșcare neadevărate formalități... capătă dezlegări că au voie a se muta în tîrg... și așa, din vreme în vreme, strămutîndu-să cei mai puternici locuitori și rămîind cei mai slabi, au agiuns la o stare apropiată de a să sparge arătatele sate”¹.

În urma cercetărilor, întreprinse de o comisie special instituită, se află că locuitorii, în schimbul unor sume de bani, destul de ridicate de altfel, erau ajutați să se strămute de către postelnicul Plitos proprietarul moșiei târgului².

Cazul nu este singular. Afluxul frunțașilor satelor spre târguri este verificat și în cazul capitalei. Astfel, la 15 august 1845, isprăvnicia ținutului Iași, raporta Vistieriei că în tabelele catagrafice, în cele șase cvartale ale orașului, sînt înscrîși un număr de 1264 birnici. Printre aceștia, „...sînt o mare parte veniți de curînd de pe la satele din cîmpîrșul țării înțelegîndu-să urmare în scopos de a să cruța de havalere, de boerescuri și de a păgubi grămezile satești de cislele lor, căci

¹ La 30 octombrie, 8 locuitori din satul Odaia cereau Vistieriei să le aprobe strămutarea pe moșia târgului Huși, „...unde avem așezările... și locuri cumpărate de veci...”. În urma acestei cereri, care se încadra în prevederile Regulamentului, Vistieria aprobă mutarea indicînd drept argument faptul că așezările lor sînt pe moșia târgului. (Arh-St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 758, f. 2—3). Arendașul, la rîndul său, menționa în una din cererile sale că locuitorii în cauză „sînt cei mai frunțași... de a căroră agiutor ceilalți rămași lipsindu-se, fără îndoială să desființază satele”. (Ibidem, f. 10).

² Ibidem, f. 13—15. În cele din urmă, la începutul anului 1848, cei opt locuitori obțin aprobarea de a se strămuta. La 21 noiembrie 1848, doi din căpătăerii fugiți din Movileni în Tecuci, arătau Vistieriei că sînt așezați de un an și „avem și cîte o bucată de loc cumpărat de veci pe care avem și bordeie și cîte puțin nutreț și pîne de mincare ce am făcut-o cu munca mîinilor noastre”. Noul arendaș al moșiilor notează într-o cerere din 24 februarie 1849 că locuitorii, deprinși a se strămuta, sînt „peste măsură gata a se strămuta pe propietău târgului”. La 9 martie 1849, în pofida deciziei anterioare, Vistieria dispune înapoierea celor opt locuitori pe motivul că sînt cei mai înstăriți. Nu știm cum au fost reglementate pînă la urmă lucrurile. (Ibidem, f. 25—87).

au vite și alte mijloace cu care aice fac feluri de alijverișuri și cărături, iarăși satele au rămas lipsite de fruntașii și de mijlocașii lor¹.

Procesul strămutării locuitorilor, așa cum s-a putut constata, este contradictoriu. Pe de o parte, din cauza slabei dezvoltări a târgurilor și a condițiilor proprii specifice perioadei care stă în atenția noastră, populația nevoiașă a târgurilor se deplasa temporar sau definitiv spre alte târguri, orașe și sate. Pe de altă parte, asistăm, așa cum a rezultat din cele analizate mai sus, la aflusul spre târguri a locuitorilor de la sate și mai ales a celor mai înstăriți.

Cu tot caracterul contradictoriu, generat de condițiile deosebite în care s-au efectuat, strămutările masive ale locuitorilor în interiorul Moldovei au jucat un important rol progresist, nu numai prin aceea că au accentuat marasmul feudalismului în general, dar și prin faptul că au contribuit, într-o însemnată măsură, la slăbirea bazelor acestuia și la dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste.

Anexu nr. 1*

Denumirea satelor	Ținutul	Nr. fugariilor	Dosarul
1 8 4 6			
Negrișoara	Suceava	1	Arh. St. Iași, Tr. 1352, op. 1535, nr. 447.
Dolhasca	"	12	Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561, f. 77—78.
Șchiopeni	Fălciu	35	Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, f. 107.
Bîrlești	"	16	Ibidem, f. 541.
Totocești	"	27	Ibidem, f. 414.
Roznov	Neamț	34	Tr. 1352, op. 1535, nr. 450.
Pomirla	Dorohoi	13	Ibidem, dosar nr. 744.
Pupezeni	Tutova	12	Ibidem, dosar nr. 470.
1 8 4 7			
Borca	Suceava	24	Tr. 1615, op. 1848, nr. 1744, f. 272.
Teșcureni	Dorohoi	30	Tr. 1352, op. 1535, nr. 744, f. 26—42.
Iușăștii de jos	Roman	14	Tr. 1312, op. 1488, nr. 1112.
Galbeni	"	20	Ibidem, f. 418.
Pâncești	"	13	Ibidem.
Crăiești	"	13	Ibidem.
Cotu Vameșului	"	20	Ibidem, f. 89.
Poenile Oancei	"	28	Ibidem, f. 239—240.
Bozia	Fălciu	10	Tr. 1339, op. 1521, nr. 1461, f. 69.
Stănilești	"	11	Ibidem, f. 105.
Roșieci	"	19	Ibidem, f. 232, 235, 268.

* Pentru exemplificare, indicăm, pentru toți anii, unele sate, din care s-au strămutat un număr mai însemnat de locuitori. Depărte de a fi completă, lista poate sugera doar proporțiile procesului de strămutare.

¹ Ispravnicul sugerează că ar fi necesară înapoierea celor înstăriți, „spre de isnoavă împuternicire a satelor”. Vistieria, însușindu-și propunerea, face anafora către domn, la 29 august 1849. (Ibidem, dosar nr. 133, f. 10, 108. Sublinierea este a noastră).

Anexa nr. 1 (continuare)

Denumirea satelor	Ținutul	Nr. fugarilor	Dosarul
1 8 4 7			
Suletea	Fălciu	18	Ibidem, dosar nr. 1460, f. 84.
Lunca Banului	"	33	Ibidem, dosar nr. 1461, f. 345, 346, 449, 450, 518, 519.
Tămășani	"	14	Ibidem, f. 391—392.
Rășăști	"	54	Ibidem, f. 425, 426.
Bunești	"	24	Ibidem, f. 552, 556.
Tăbăcești	Tutova	13	Tr. 1352, op. 1535, nr. 739, f. 159—160.
Pleşani	"	13	Ibidem, f. 215—216, 262.
1 8 4 8*			
Podoleni	Neamț	36	Tr. 1772, op. 2020, nr. 12.598.
Gura Văii și Turturești	"	35	Ibidem, dosar nr. 13.429.
Tazlău	"	39	Tr. 1768, op. 2017, nr. 458, f. 857.
Zberești	Dorohoi	40	Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.930.
Băhnașani	Bacău	42	Tr. 1318, op. XVI, 1491, nr. 32.
Podurile	"	40	Tr. 1772, op. 2020, nr. 14.386.
Răcăciuni	"	11	Tr. 1768, op. 2017, nr. 458, f. 12.
Ruși	Roman	20	Ibidem, f. 356.
Cotu Vameșului	"	42	Ibidem, f. 875 și Tr. 1352, op. 1535, nr. 143, f. 46—47.
Duda	Fălciu	58	Tr. 1339, op. 1521, nr. 1140.
Barboși	"	20	Tr. 1352, op. 1535, nr. 141, f. 26, 28, 31.
Fulga	Tutova	10	Tr. 1768, op. 2017, nr. 458, f. 184.
Sinești	"	56	Ibidem, f. 617.
Pungești	Vaslui	61	Ibidem, f. 761, 811, 813.
Tăcuta	"	13	Ibidem, f. 849.
1 8 4 9			
Dorna	Suceava	10	Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 199.
Dolhasca	"	28	Ibidem, f. 231—232.
Negrișoara	"	23	Ibidem, f. 347—348.
Borlești	Neamț	30	Tr. 1772, op. 2020, nr. 16.158.
Godinești	Dorohoi	30	Ibidem, dosar nr. 16.494.
Sîrbi	"	14	Ibidem, dosar nr. 44.386.
Galbenj	Roman	34	Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 5—6.
Poiana Humii	"	15	Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, f. 33, 86—87.
Păncești	"	16	Tr. 1312, op. 1483, nr. 1134, f. 35.
Luțca	"	15	Ibidem, f. 107.
Săbăoani	"	20	Ibidem, f. 112.
Bozieni	"	24	Ibidem, f. 264.
Bătrîneștii de Sus	"	22	Ibidem, f. 209.
Misăhănești	"	17	Ibidem, f. 213—215.
Porcești	"	10	Ibidem, f. 216.
Poienile Oancei	"	16	Ibidem, f. 237.
Lunca și Cordonul	"	16	Ibidem, f. 571.

* Majoritatea sînt dezrobiți. Strămutarea este constatată doar în anul indicat în listă. În unele cazuri ea se produsese într-o perioadă anterioară, apropiată.

Anexa nr. 1 (continuare)

Denumirea satele	Ținutul	Nr. fugarilor	Dosarul
1 8 4 9			
Bucium	Roman	20	Ibidem, f. 598.
Ciuturești	"	10	Ibidem, f. 631.
Todireni	"	12	Ibidem.
Tălpălăi	"	31	Ibidem, f. 633.
Vicoleni	Fălciu	17	Tr. 1339, op. 1521, nr. 1483, f. 22—24.
Urdești	"	13	Ibidem, f. 3.
Serbeștii Vechi	Tutova	11	Tr. 1352, op. 1535, nr. 1204, f. 30.
Trohanu	Vaslui	25	Ibidem, dosar nr. 138, f. 115.

Anexa nr. 2

Locuitori strămutați în sau din ținuturile Suceava, Fălciu și Roman în anii 1846, 1847 și 1849¹

Ținuturile	Anii	Locuitori strămutați în cuprinsul aceluiași ținut sau în alte ținuturi, în locul cunoscut	Strămutați în orașe sau târguri	Strămutați din orașe și târguri la sate	Strămutați din orașe în alte orașe	Strămutați în locuri necunoscute	Veniți din alte ținuturi	Fugiți peste graniță	Total
SUCEAVA	1846	38	6	1	—	12	26 ²	9	92 ³
	1847	29	1	2	—	12	39	30	113
	1849	70	12	—	—	37	48	1	168
FĂLCIU	1846	112	43	13	56	66	27	3	320
	1847	209	31	96	36	170	33	4	570
	1849	86	12	81	13	14	21	2	229
ROMAN	1846	140	9	3	—	31	26	—	209
	1847	102	11	—	1	117	17	—	248
	1849	333	43	46	1	127	75	—	630

¹ În dosare sînt multe cazuri în care, din cauza impreciziei datelor, nu se poate stabili numărul fugariilor din diferite sate. Pentru alcătuirea tabelului am prelucrat datele parțiale cuprinse în dosarele: Arh. St. Iași, Tr. 1615, op. 1848, nr. 1561; 1744 și Tr. 1763, op. 2012, nr. 1595, pentru ținutul Suceava, Tr. 1339, op. 1521, nr. 1448, 1449, 1460, 1461, 1483, pentru ținutul Fălciu, și Tr. 1312, op. 1483, nr. 1107, 1112, 1134 pentru ținutul Roman. Dosarele pentru anul 1848 lipsesc. Situația poate oferi, deși datele nu sînt complete, o imagine generală asupra intensității procesului de strămutare. Ne-am limitat doar la datele oferite de dosarele indicate, fără a mai folosi și alte indicații din care rezultă că numărul strămutaților din aceste ținuturi este mai mare.

² În această rubrică sînt incluși mulți dintre locuitorii care vin din târgurile sau orașele altor ținuturi și se stabilesc la sate sau în alte târguri.

³ Uneori, aceiași oameni sînt indicați și în dosarele privind strămutările din cursul anilor următori.